

МОДЕЛЮВАННЯ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ:
РОЗЛАД АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Полтава - 2020

ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМ. М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО
КАФЕДРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

МОДЕЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ:
РОЗЛАД АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

2

Електронний навчально-методичний кейс

Полтава
2020

УДК 376.01-616-008.61 (072)

М 74

Рекомендовано науково-методичною радою
Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
ім. М.В. Остроградського
(протокол № 3 від 31 травня 2021 року)

Упорядник: Т.М. Холодова, методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти ПОІППО імені М.В. Остроградського

Науковий редактор: З.В. Резніченко, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії і економіки освіти

Науковий керівник проєкту: І.О. Калініченко, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти

Рецензенти:

С.В. Королюк, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту освіти ПОІППО імені М.В. Остроградського

О.Г. Жданова-Неділько, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна ПНПУ імені В.Г. Короленка

Н.П. Москальова, директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Лубенської міської ради

⌘ Моделювання інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами: розлад аутистичного спектра / упорядник: Т.М. Холодова. – Полтава: ПОІППО, 2020. – 63 с. – Доступ : <http://poippo.pl.ua/nml/elektronni-vydannia-poippo>

В електронному навчально-методичному кейсі описано основні особливості психофізичного розвитку дитини з розладом аутистичного спектра, індивідуальна освітня траєкторія зі слабкими і сильними сторонами дитини з РАС. Висвітлена ключова інформація категорії РАС. Надані загальні рекомендації педагогічним працівникам закладів дошкільної та загальної середньої освіти, відомості про корекційні програми, які потрібно використовувати при роботі з дітьми з РАС. Описані шляхи підготовки дитини з аутизмом до освітнього процесу та шляхи їх соціалізації, особливості здійснення психолого-педагогічного супроводу. Зміст кейсу містить опис досвіду роботи психолога й вчителя-дефектолога ІРЦ, а також вчителя початкових класів, асистента вчителя, соціального педагога і практичного психолога ЗЗСО.

Електронний навчально-методичний кейс адресовано педагогам закладів загальної середньої освіти та закладів дошкільної освіти з інклюзивним навчанням, батькам дітей з РАС, студентам педагогічних ЗВО, слухачам курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, методичним працівникам.

© ПОІППО, 2020

Зміст

Передмова.....	5
Перелік умовних позначень.....	6
1. Сильні та слабкі сторони дитини з РАС.....	7
2. Загальні рекомендації щодо навчання та розвитку дитини з розладом аутистичного спектра (РАС)	10
3. Ключова інформація про особливості категорії РАС	15
4. Стратегії підтримки в освітньому середовищі, поради вчителям і батькам від РЦППО щодо забезпечення освітніх потреб дитини з РАС	20
5. Відомості про програми, які необхідно використовувати вчителям різних освітніх галузей	23
6. Про організацію роботи дитини дошкільного віку на заняттях і учня початкової школи на уроках, врахування індивідуальних особливостей у дитячому колективі	26
7. Поради щодо співпраці команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП. Емоційне, соціальне благополуччя, психологічний захист учасників освітнього процесу	29
8. Опис практичного досвіду роботи педагогічних працівників Полтавської області	34
Список використаних джерел.....	51
Список рекомендованої літератури.....	53
Додаток	55
Глосарій	60

Передмова

Забезпечення рівних прав на освіту всіх дітей є одним з основних пріоритетів розвитку сучасної освіти України. В полі зору державної політики наразі є діти з особливими освітніми потребами. Для здобуття ними освіти, з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів, створюються умови для забезпечення їх прав. Реформування системи освіти в напрямі інклюзії підтверджується змінами на рівні законодавства України: новим Законом України «Про освіту» закріплюється право на освіту осіб з особливими освітніми потребами та надається їм можливість здобувати безоплатну освіту в державних і комунальних освітніх закладах, незалежно від «встановлення інвалідності». Передбачається можливість запровадження дистанційної, індивідуальної, сімейної форми навчання та педагогічний патронаж, надається можливість особам з ООП отримати психолого-педагогічну та корекційно-розвиткову допомогу, створити для таких осіб інклюзивні та спеціальні групи (класи) в освітніх закладах.

На сьогодні актуальність проблеми аутизму постає гостро в межах соціального та емоційного контакту дитини. Недостатнє розуміння проблеми захворювання раннім дитячим аутизмом не дає змоги в повній мірі зрозуміти важливість корекційної роботи з дитиною, розуміння причини виникнення захворювання, ролі батьків у вихованні дитини з РАС. Дана тема маловідома, тому багато педагогів, стикаючись із дитиною з розладом аутистичного спектра, не знають як взаємодіяти з нею, не розуміють її «світу».

Адекватно організована рання діагностика і комплексна корекція з перших місяців життя дозволяють не тільки коригувати вже наявні порушення в розвитку, але і попередити появу вторинних порушень, знизити ступінь соціальної дезадаптації дитини, досягти максимально можливого для кожної дитини рівня загального розвитку, освіти, ступеня інтеграції в суспільство [1].

Мета кейсу – допомогти педагогам успішно організувати освітній процес в інклюзивних класах (групах).

Завдання кейсу:

1. Визначити сильні та слабкі сторони дитини з РАС.
2. З'ясувати ключову інформацію про особливості категорії: поняття “аутизм” і “розлади аутичного спектра”, основні ознаки дитини з розладом аутичного спектра різного віку, причини виникнення аутизму.
3. Розкрити особливості навчання й виховання дитини дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку з РАС, врахування її індивідуальних особливостей у дитячому колективі.
4. Ознайомити педагогічних працівників різних освітніх галузей із програмами, які можуть бути використані в освітньому процесі з дитиною з РАС.
5. Надати рекомендації педагогам і батькам щодо стратегії спілкування з дитиною з РАС, особливостей її підтримки, виховання та ефективної організації освітньої діяльності в шкільних і домашніх умовах.
6. Сформулювати поради членам команди психолого-педагогічного супроводу дитини з РАС щодо налагодження конструктивної співпраці між ними

для забезпечення емоційного, соціального добробуту й психологічного захисту учасників освітнього процесу.

7. Сформувати список використаної та рекомендованої літератури, а також корисних інтернет-сайтів для докладного вивчення працівниками освіти питання навчально-виховної роботи з дитиною з РАС.

8. Описати практичний досвід роботи з дитиною з РАС педагогічних працівників Полтавської області. Аутизм – це порушення пов'язане з аномальним розвитком головного мозку, яке обумовлене вродженими факторами (генетичні, епігенетичні) та факторами середовища [1, с. 4].

– рівні освіти (охоплені кейсом): дошкільна, початкова

– вік дітей з РАС від 3-11 років

– діти з розладами аутистичного спектра (РАС)

Таким чином, ознайомлення з інформацією сприятиме створенню системи надання фахових послуг, єдиного інформаційно-навчального простору для розвитку дитини з розладами аутистичного спектра та інтеграції її у суспільство.

Перелік умовних позначень

РАС
ІПР
ІРЦ

розлади аутистичного спектра
індивідуальна програма розвитку
Інклюзивно-ресурсний центр

ООП
ЗДО
ЗЗСО
РЦПО

особливі освітні потреби
заклад дошкільної освіти
заклад загальної середньої освіти
ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти

1. ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ ДИТИНИ З РОЗЛАДОМ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Важливо!

Педагог повинен розуміти, що адаптація дитини з РАС може зайняти більше часу у порівнянні з дитинною з нормотиповим розвитком [2].

Сфери, які потребують корекції:

- підвищена чутливість до слухових, зорових, тактильних подразників;
- не розуміють жартів, образних висловлювань;
- обмежений емоційний зв'язок з близькими людьми;
- підвищена тривожність;
- одноманітність в ігровій діяльності;
- можливі порушення в сприйнятті харчових продуктів;
- стереотипна поведінка (прив'язаність до певних предметів) [4].

2. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТИНИ З РОЗЛАДОМ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА (РАС)

- Батькам потрібно пам'ятати, чим раніше почати корекційно-розвиткову роботу з дитиною з РАС, тим більше шансів на те, що до дитячого садочка або школи вона піде без помітних порушень. І її соціалізація та адаптація будуть легшими.

Загальні рекомендації для батьків дитини з РАС від РЦППО

1. Прийняття стану власної дитини.
2. Не соромтесь власної дитини, проводьте з нею весело час, хваліть.
3. Дотримання режиму дня.

Мал.1. Режим дня

Джерело URL :<https://zabavnik.club/kartinki/1234-kartinki-rezhim-dnya>

4. З метою полегшення засвоєння побутових знань і вмінь розмістіть картки-інструкції (поопераційні картки) на рівні очей дитини, які стосуються розпорядку дня (ранкова гімнастика, гігієнічні процедури, сніданок тощо).

Мал. 2. Картки інструкції щодо організації розпорядку дня дитини з РАС
 Джерело URL: <https://zabavnik.club/kartinki/1234-kartinki-rezhim-dnya>

4. Використовуйте наочні стимули (картинки, малюнки) в розвивальних заняттях, іграх.

Мал.3. Дидактичні матеріали для роботи з дитиною з ООП

Джерело URL: <https://images.app.goo.gl/mziQhRnxXzuAM5NU6>

5. Диана з РАС може бути агресивною налаштована проти домашніх тварин, тому враховуйте це, якщо маєте бажання поповнити свою родину домашнім улюбленцем.

6. Навчайте дитину з РАС кодовому слову «стоп» («небезпечно», «зупинися») для її ж безпеки. Дитина з розладами аутистичного спектра може не розуміти всіх небезпек, які її оточують. Одне слово вона повинна знати і виконувати його.

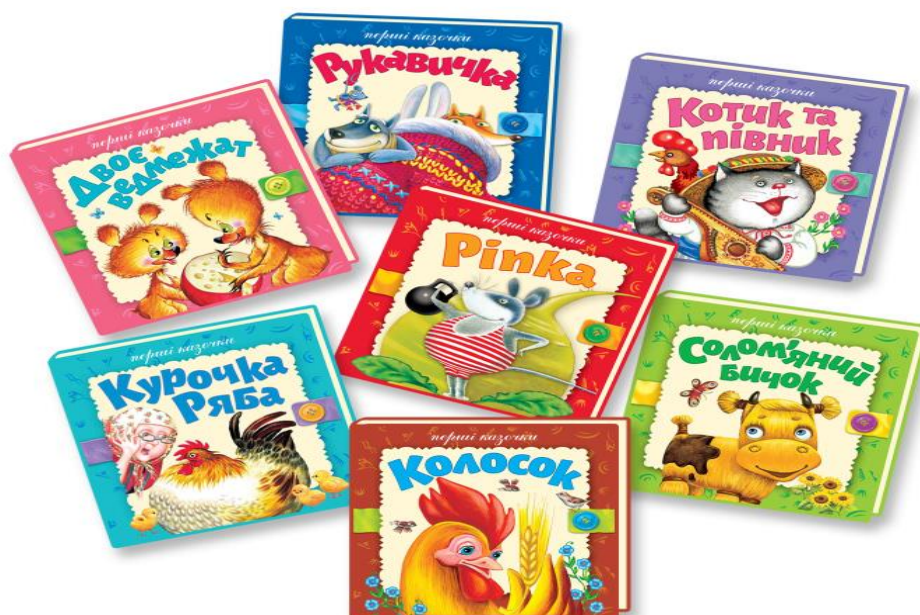
7. Дитині з РАС потрібен куточок усамітнення, де їй ніхто не заважатиме, де зможе заспокоїтися і побути наодинці з собою.

8. Регулярно займайтеся дитиною, поступово збільшуючи час заняття до 2-3 годин з невеликими перервами.

9. Відвідуйте реабілітаційні центри, громадські організації для дітей з РАС, там ви можете дізнатися про нові методи й методики лікування та корекції даної проблеми (Наприклад: Полтавський навчально-реабілітаційний центр Полтавської обласної ради, міський центр соціальної реабілітації дітей інвалідів м. Полтави та інші заклади).

10. Для успішної адаптації дитини до соціуму потрібно виконувати індивідуальну програму реабілітації, як в домашніх умовах так і в спеціалізованих центрах.

11. Говоріть з дитиною, читайте казки, грайте в ігри, малюйте, навіть тоді, коли дитина на вас не реагує. Будь-яку гру можна програти декілька разів і обов'язково коментувати її, щоб дитина зрозуміла правила і почала відчувати задоволення від гри. Дитина з РАС охоче грає в такі ігри, де не потрібно говорити (складати головоломки, пазли, викладати мозаїку, аплікації).

Мал.4. Фото дитячих книг

Джерело URL: <https://images.app.goo.gl/bBScXFViKvBxzN6C8>

12. Враховуйте, що тактильний контакт у дитини з аутизмом може викликати дискомфорт, тому коментуйте всі свої дії та спостерігайте за реакцією дитини.

13. Дитина з РАС важко сприймає велику кількість слів, тому формулюйте свої думки коротко і послідовно, без багаторазових повторень.

14. Не варто намагатися навчити диину всього і відразу, навантаження повинно бути дозованим, посильним для неї та її можливостей.

15. Для закріплення отриманих знань і вмінь використовуйте систему заохочень. Це може бути звичайна похвала чи цукерка або те, що любить ваша дитина [6].

16. Діти з РАС всі дуже різні, як інтелектуально, так і за соціалізацією. До кожного потрібен індивідуальний підхід.

Кожна дитина з РАС має право відвідувати освітній заклад за місцем свого проживання без додаткових дозволів і направлень. Інклюзивну групу (клас) з висновком інклюзивно-ресурсного центру.

Загальні рекомендації для педагогів, які працюють з дитиною з РАС від РЦПЮ

1. Мовлення вчителя повинно бути чітким, послідовним і максимально зрозумілим. Інструкції короткими без багаторазового повторення.
2. Налагодження контакту педагога з дитиною з РАС.
3. Подача інформації на уроці, де навчається дитина з РАС, повинна бути дозованою і надаватися різними способами (візуально, вербально).
4. З метою подолання комунікативного бар'єра послабляйте фіксацію уваги дитини на спілкуванні.
5. Використовуйте завдання, в яких, для досягнення результату, дитині достатньо здійснити найпростішу дію, а основна робота проводиться дорослим.
6. Хваліть дитину за участь і увагу незалежно від результатів, створюючи тим самим передумови до подальшої позитивної комунікації.
7. Освітня програма для дитини з РАС повинна бути послідовною та передбачуваною.
8. Для роз'яснення завдання використовуйте картки-підказки, уникайте при цьому різких рухів та підвищеного тону в голосі.
9. Давайте час на осмислення питання. Наберіться терпіння і не квапте дитину з відповіддю.
10. Говоріть з дииною про те, що їй цікаво.

- 1. Надавайте конкретну інформацію про те, що відбувається в класі з урахуванням побажань батьків.** Поставте собі за мету надавати батькам інформацію, що у дитини вийшло зробити, що не вийшло і над чим працює зараз клас. Це допоможе батькам зрозуміти над чим треба працювати вдома.
- 2. Давайте приклади для домашніх завдань.** Щоб допомогти батькам зрозуміти, як працювати з дитиною вдома робіть примітки біля завдань, які підказки та допомогу потрібно надавати дитині для успішного виконання завдання.
- 3. Повідомляйте батькам про успіхи.** Дзвоніть батькам не тільки з проблемними питаннями, але і для повідомлення позитивних моментів у навчанні їх дитини. Вам потрібно щоб батьки були з вами в команді, а кращий спосіб цього досягти – це розділити з ними успіх дитини.
- 4. Повідомляйте погані новини особисто і ніколи не приховуйте їх від сім'ї.**
- 5. Зберігайте копії тієї інформації, яку ви надсилаєте додому.** Записки та листи комунікацій з сім'єю – це документи, які дозволять встановити, що повідомляли сім'ї. Якщо ви не зберігаєте копії, ви не зможете відповісти на питання про що ви інформували сім'ю.
- 6. Батьки є активними учасники команди психолого-педагогічного супроводу**
- 7. Говоріть з батьками не тільки тоді, коли вас запитують.** Проявіть ініціативу, надавайте інформацію і просіть інформацію у відповідь.
- 8. Не очікуйте, що батьки будуть розповідати вам абсолютно все.** Інформація про дитину є конфіденційною і батьки мають право нею не ділитися з учителем. Для отримання докладної інформації запропонуйте батькам анкету – шаблон з питаннями, на які вони можуть відповісти [7]

3. КЛЮЧОВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ РАС

«Усі люди з аутизмом різні. Але відомо, що у них спостерігається аномалія чуттєвого сприйняття. У зв'язку з цим вони сприймають світ фрагментарно та викривлено. Мозок дитини з аутизмом просто не встигає аналізувати все те, що вона бачить, чує, відчуває на дотик. Для того, щоб справлятися з сенсорним перевантаженням, у дитини з аутизмом з'являються стереотипні рухи. Вони заспокоюють та дають їй відчуття безпеки й впевненості», – пояснює арт-терапевт, викладач інклюзивних програм в PinchukArtCentre Ольга Шишлова [3].

«Дитина з РАС часто зовні виглядає як звичайні діти, але якісь дивні рухи, незрозумілі нам дії, начебто неадекватна поведінка чи манера спілкуватися можуть відлякувати навколшніх, – каже Тетяна Дудіна, мати сина з розладом аутистичного спектра. – Але це в жодному разі не робить їх гіршими. Для них це завжди має певну причину та якийсь сенс» [3].

Аутизм – це загальний розлад розвитку, що має неврологічну природу, і характеризується такими групами порушень, як: стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії; обмежені повторювані дії, інтереси, діяльність [1, с. 4].

Розлади аутистичного спектра (РАС) – це спектр психологічних характеристик, що описують широке коло аномальної поведінки і труднощів в соціальній взаємодії та комунікації, обмежені, стереотипні інтереси та поведінку [8, с. 7].

Особливості соціально-емоційного розвитку дитини з РАС

Від 0- 1-го року життя

- Дитина з РАС має загострені тактильні відчуття, тому будь-які спроби переповити, помити чи нагодувати супроводжується плачем. Не намагається криком привертати до себе увагу.
- Дитина не реагує на голос, обличчя, дотики батьків. Не тягнеться ручками, не посміхається, окремі можуть навіть агресивно реагувати, б'ючи маму головою.
- Підвищена чутливість до гучних звуків, яскравого світла, рухів.
- Для самозаспокоєння використовує такі стереотипні рухи, як: розхитування, вертіння головою, смоктання пальця чи якогось іншого предмета.
- Боїться всього нового, почувається комфортно в незмінному навколишньому просторі.
- Уникає зорового контакту. Гуління і лепет використовує, щоб отримати бажану річ.

1-3-й роки життя

- Не тягнеться до дорослого ні поглядом, ні руками.
- Дитина безпорадна в побуті, не має навичок самообслуговування.
- Не реагує на власне ім'я.
- Не виконує прохань такі, як: «Покажи», «Принеси», «Дай», «Візьми» тощо.
- Більше подобаються ігри на самоті (ігри нагадують маніпуляції, а не обігрування ситуації).
- Не реагує на обличчя дорослого.
- Не демонструє дорослим свої досягнення, не потребує оцінки дорослого.
- Не має уявлення про поняття «хороший, «поганий».
- Не виявляє зацікавленості до інших дітей.

3-5-й роки життя

- Із затримкою засвоює загальноприйняті соціальні норми.
- Спостерігаються одноманітні стереотипні рухи.
- Не копіює поведінки дорослих. Вони не є для дитини джерелом інформації.
- Уникає групових ігор з однолітками. Віддає перевагу грі на одинці.
- Не дотримується правил поведінки в родині.
- Не розуміє слів «добре» чи «погано».
- Не проявляє активної зацікавленості у пізнанні навколишнього світу (відсутній етап «чомусика»).

Від 5-го до 7-го року життя

- Не порівнює себе з іншими дітьми.
- Продовжує не розуміти поняття «добре» чи «погано».
- Не проявляє інтерес до соціальних взаємин з однолітками.
- Важко адаптується до нових умов життя. Демонструє негативну реакцію на спроби включити її до групових видів діяльності.
- Емоції людей сприймає неадекватно.
- Надає перевагу грі наодинці, що супроводжуються стереотипними рухами та іграми. Реагує негативно щодо спроб змінити таку поведінку.
- Поведінка дитини може бути імпульсивною.
- Розвивається із затримкою соціально-емоційна сфера [9].

Нижче перераховані ознаки, не обов'язково повинні бути присутні в одній дитині. Кожна дитина індивідуальна.

Ознаки властиві дитині з РАС дошкільного віку

- затримка розвитку мовлення або відсутність його взагалі;
- втрата здатності використовувати слова для спілкування;
- наявність не притаманних для мови звуків (наприклад, надмірна дзвінкість);
- часте повторення набору слів і фраз (ехолалія);
- відсутня реакція на міміку і почуття інших людей;
- відмовляється від обіймів батьків, але дитина може сама їх ініціювати;
- уникнення спілкування з однолітками, дитина з РАС не спроможна підтримувати комунікацію;
- знижена здатність до соціальних ігор, грає в основному наодинці. Гра дитини полягає в наборі простих рухів – вона крутить мотузку, смикає шматок одягу, смочке або нюхає частини іграшок.
- порушена концентрація уваги;
- повторювальні «стереотипні рухи», дитина може похитуватися, крутитися, плескати в долоні тощо;
- може бути різка реакція на запахи, смак, форму їжі.

Ознаки властиві для дитини з РАС молодшого шкільного віку

- дуже обмежене застосування мовлення, повторювання слів, фраз, використання стереотипних фраз;
- відповіді на запитання можуть не відповідати змісту і подані в грубій формі;
- уникнення спілкування з однолітками, дитина з РАС не спроможна підтримувати комунікацію;
- знижена здатність до соціальних ігор, грає в основному наодинці. Гра дитини полягає в наборі простих рухів – вона крутить мотузку, смикає шматок одягу, тягне до рота частини іграшок;
- не вміє вітатися, вибачатися;
- дитина з РАС не розуміє метафори, сарказму, тому речення- звертання повинні бути простими;
- відсутність зорового контакту;
- відсутність почуття безпеки;
- може бути різка реакція на запахи, смак, форму їжі;
- тяжко переносить зміни, які призводять до тривожності, агресії.

Характерні для певного періоду життя психічні та анатомо-фізіологічні якості називаються **віковими особливостями**. Для порівняння, доцільно переглянути вікові особливості нормотипових дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Дошкільний вік

Провідним видом діяльності дітей у ЗДО – є гра. У цей період активно розвиваються пам'ять, мислення, мова, уява. Починає розвиватися навчальна діяльність.

Образне мислення – основний вид мислення дошкільників. На початку цього віку дитина розв'язує задачі, де дія, що виконується рукою чи знаряддям, спрямована на досягнення практичного результату.

Відмінність між логічним і наочно-образним мисленням полягає в тому, що ці види мислення дають можливість виокремлювати властивості предметів у різних ситуаціях і знаходити правильне розв'язання задач. У дошкільному віці мислення, що розвивається, дає можливість заздалегідь передбачити результати своїх дій, планувати їх.

Наочно-дійове і наочно-образне мислення тісно пов'язані з мовою.

Жвавість розуму, хороша пам'ять, допитливість дозволяють дошкільникам без зусиль накопичувати таку інформації, яка в наступні періоди життя навряд чи повториться.

Розвиток уяви відбувається активно у дошкільному віці. Матеріалом для них служать знання, які вони набувають про навколишній світ. З часом діти стають все більш самостійними, розвиваються почуття власної гідності.

До кінця дошкільного віку дитячий соціальний досвід стає «багатобарвним». Але діти дошкільного віку залишаються відкритими, добрими, а їх негативні прояви не носять стійкої форми [10].

Молодший шкільний вік

До семирічного віку діти досягає рівня розвитку, який визначає їх готовність до навчання в школі. Фізичний розвиток, запас понять і уявлень, рівень розвитку мови і мислення, бажання йти в школу — все це створює передумови того, щоб системно вчитися.

Молодші школярі з інтересом опановують нові знання, уміння і навички. Їм хочеться навчитися читати, правильно писати, лічити. Їх захоплює сам процес навчання, і молодші школярі проявляють в цьому відношенні велику старанність і активність. Вони готові годинами грати в рухомі ігри, не можуть довго сидіти в одному положенні.

У молодших школярів характерним для пізнавальної діяльності є перш за все емоційність сприйняття. Наочна допомога, книжка з картинками, жарт вчителя — все викликає у них позитивну реакцію. Молодші школярі знаходяться у владі яскравого факту; образи, що виникають на основі опису під час розповіді вчителя або читання книжки, дуже яскраві [11].

Готовність дитини до школи характеризується такими показниками:

- бажанням навчатися в школі;
- усвідомлює важливість і необхідність навчання;
- легко вступає в контакт, правильно сприймають ситуацію, поводить себе відповідно до ситуації;
- поводить себе організовано;
- уявлення про світ достатньо розгорнуті;
- мова виразна і граматично правильна;
- дитина активна, завдання виконує з цікавістю.

У процесі освітньо-пізнавальної діяльності здійснюється виховання молодших школярів шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів.

Від спрямованості виховного процесу, методів і форм залежить ефективність виховання. У молодших школярів домінує образне мислення, тому найбільш ефективним є такі форми діяльності: сюжетно-рольова гра, гра-бесіда, гра- мандрівка, ігрові вправи, екскурсії, конкурси, вікторини, розповіді, моделювання, веселі старту тощо.

Труднощі під час навчання читанню можуть виникнути при читанні вголос, дитина буде хвилюватися зробити помилку, коли потрібно швидко прочитати і виразно. В такій ситуації дитині важко отримати задоволення від читання. Напруженість даного процесу не приносить бажаного результату.

Також причиною відставання у навчанні є погана пам'ять. Таку дитину потрібно навчати спеціальним прийомам запам'ятовування.[12]

4. СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ, ПОРАДИ ВЧИТЕЛЯМ І БАТЬКАМ ВІД РЦШО ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПОТРЕБ ДИТИНИ З РАС

Загальні рекомендації педагогам щодо навчання дитини з РАС

1. Розклад занять можна оформити як серію картинок з надписами. За допомогою цих картинок дитині буде легше зрозуміти зміст свого розкладу, звикнути до послідовності виконання певних завдань та брати участь у різних видах навчальної діяльності. Це може бути альбом з малюнками чи тека, де будуть розміщені картинки в потрібній послідовності.
2. Вчителю потрібно перед початком освітнього процесу з'ясувати, що потрібно дитині для кращої адаптації, виключити «бар'єри навчання».
3. Всі правила для дитини з РАС потрібно візуалізувати в картинках. Але слід пам'ятати, що їх не повинно бути багато, вони повинні бути простими й однозначними («Стоп», «Спочатку – потім» тощо). Розмістити правила потрібно у загальнодоступному місці, а також вони повинні бути змінними, які б враховували актуальність розвитку певного учня чи колективу.
4. Вчителю потрібно консультувати батьків, як виконувати домашні завдання, надавати зразки для виконання домашніх завдань.
5. Поступово збільшувати фізичне, розумове, емоційне навантаження на дитину.
6. Постійно організовувати заходи для налагодження взаємовідносин у колективі (ігри, вправи, пісні).
7. Адаптація або модифікація програми залежить від рівня інтелекту дитини.
8. Важливу роль відіграє позитивне оцінювання найменших успіхів дитини.
9. Під час навчання потрібно використовувати спеціальне обладнання: об'ємні муляжі, розвивальні ігри, картки- підказки, що дає змогу отримати сталі й незмінні орієнтири [13, с. 181].

Загальні рекомендації щодо навчання дитини з РАС для батьків

1. Усвідомте, що навчання дитини з РАС – це довготривалий, складний процес, що потребує терпіння, наполегливості й спеціальних знань.
2. Навчайте дитину обігрувати іграшки.
3. Розклад занять чи режим дня можна оформити, як серію картинок з надписами. За допомогою цих картинок дитині буде легше зрозуміти зміст свого розкладу, звикнути до послідовності виконання певних завдань та брати участь у різних видах навчальної діяльності. Це може бути альбом з малюнками чи тека, де будуть розміщені картинки в потрібній послідовності.

4. Всі правила для дитини з РАС потрібно візуалізувати в картинках. Поопераційні картки – прості й однозначні картинки, які розміщуються в доступному місці та використовуються в обмеженій кількості.
5. Не перевтомлюйте дитину, давайте їй час на відпочинок перед початком виконання нового завдання.
6. Хваліть дитину за найменші успіхи й досягнення.
7. Кожна дитина має сильні й слабкі сторони. Віднайдіть їх у своїй дитині та розвивайте за допомогою різноманітних вправ та ігор [14].

Перелік вправ для розвитку функціональних сфер:

- **Імітація**
 - Наслідувати ходу тварин .
 - Наслідувати різні положення тіла .
 - Послідовно наслідувати декільком простим діям.
 - Імітувати силу звуку й зміни темпу.
- **Сприйняття**
 - Гра в доміно.
 - Послідовно розкласти фігури.
 - Читати окремі слова.
- **Груба моторика**
 - Кинути м'яч через спину.
 - Кинути м'яч так, щоб він високо підстрибнув.
 - Слонова хода.
 - Біг з картоплиною.
 - Балансування на балці.
 - Біг зі складними перешкодами.
 - Ударити биткою по предмету, підвішеному на рівні плеча.
 - Пробігти, відображаючи тачку.
 - Тягти важкий предмет.
 - Перетягання каната.
 - Стрибки «Петрушки».
 - Гра в «Класики».
- **Дрібна моторика**
 - Загвинтити гайку на болт.
 - Вирізати серветку.
 - Кнопки на корковій дошці.
- **Координація рук і очей**
 - Відрізати відзначені смужки паперу.
 - Вирізати прості малюнки без допомоги.
 - Нагвинтити 3 гайки на болти однакового розміру.
 - Нагвинтити 3 гайки різного розміру на відповідні болти.

- Шнурівка.
- Обводити за пунктирною лінією великі букви.
- З'єднати крапки в кола й чотирикутники.
- З'єднати крапки в діагональні лінії й хрести.
- Намалювати прості геометричні фігури (за допомогою шаблона й без нього).
- Домалювати прості геометричні фігури до предметів.
- Домалювати відсутні деталі за шаблоном.
- Розташувати на корковій дошці 12 кнопок за зразком.
- Провести лінію по лабіринту.
- Малювати просту фігуру людини без допомоги.
- Малювати предмети однакової категорії.
- ***Пізнавальна діяльність***
- Знайти предмет, відмінний від інших.
- Усвідомити плин доби.
- Скласти фігуру людини.
- Сортувати харчові продукти за їхніми властивостями.
- Упорядкувати картинки.
- Реагувати на питання.
- ***Соціальні відносини***
- Виконувати домашню роботу.
- Удосконалювання гри на уяву.
- «Що мені потрібно?».
- Самостійно малювати, дотримуючись письмових вказівок.
- Відрізняти свої речі від речей інших членів родини.
- Відповідати на телефонні дзвінки.
- Самостійно додержуватися письмових вказівок [15].

5. ВІДОМОСТІ ПРО ПРОГРАМИ, ЯКІ НЕОБХІДНО ВИКОРИСТОВУВАТИ ВЧИТЕЛЯМ РІЗНИХ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ

1. Сайт Міністерства освіти і науки України з переліком корекційних програм.

Джерело URL: <https://qps.ru/SEdam>

2. Сайт Міністерства освіти і науки України з переліком програм розвитку дітей дошкільної освіти.

Джерело URL: <https://qps.ru/OjA4I>

3. Сайт Міністерства освіти і науки України з переліком освітніх програм для 1-4 класів

Джерело URL: <https://qps.ru/JqCbB>

4. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / Наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник.

Джерело URL: <https://qps.ru/RhDm8>

5. Обдарованість дитни-аутиста : корекційно-розвивальна програма Є. Е. Давоян КНУ Криворізький педагогічний інститут, dav_e@i.ua Науковий керівник: кандидат психологічних наук М. С. Великодна

Джерело URL: <https://qps.ru/3kASE>

6. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень / Науковий редактор та упорядник Д. І. Шульженко

Джерело URL: <https://qps.ru/IW8XK>

7. Психосвітній профіль: індивідуалізоване психосвітнє оцінювання дітей із розладами аутистичного спектра за методикою «ТЕАССН» (PEP-3) – методика, що дозволяє оцінити сукупність сильних і слабких з погляду навчання сторін дитини, характерних для розладів аутистичного спектра та пов'язаних із ним порушень розвитку. Джерело URL: <https://qps.ru/1bBmx>

ТЕАССН (Treatment and Education for Autistic and related Communication handicapped Children – терапія і навчання дитини з РАС та комунікативними порушеннями) – це комплексна програма розвитку дитини з аутистичними порушеннями, яка спрямована на досягнення ними високого ступеня самостійності та інтеграції у суспільство.

Особливої уваги заслуговує ТЕАССН – програма (Р.Райхлер і Г.Месібов), яка визнана в декількох штатах США державною і широко розповсюджена у багатьох країнах Європи. Ретельне вивчення особливостей психіки дитини з РАС дало підставу закордонним авторам зробити висновок, що при аутизмі сприймання, мислення, і психіка в цілому організовані зовсім інакше. В основі всієї програми – чітке структурування часу і простору з опорою на візуалізацію. Застосування ТЕАССН – програми дозволяє досягнути швидко позитивних стійких змін в роботі навіть зі складними випадками аутизму [16].

Індивідуальна навчальна програма та індивідуальний навчальний план розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку на основі програми для закладу загальної середньої освіти, яка адаптується чи модифікується.

Адаптація – змінює характер презентації матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовувати такі види адаптації [17].

Адаптація навчальних матеріалів (посібників, карток-підказок, наочних матеріалів тощо) [17].

Адаптація навчальних підходів (завдання різного рівня складності, час на виконання завдання збільшений, темп заняття змінений, чергування різних видів діяльності) [17].

Адаптації

- ❖ Індивідуалізовані, диференційовані завдання.
- ❖ Покрокові інструкції, алгоритми.
- ❖ Спрощені (адаптовані) інструкції, повторення, пере формулювання.
- ❖ Використання мнемонічних методів.
- ❖ Надання алгоритмів, схеми уроку, резюме.
- ❖ Список правил / вимог.
- ❖ Додаткові тексти.
- ❖ Підтримка управління часом.
- ❖ Поділ завдань на більш прості.
- ❖ Завдання меншої тривалості.
- ❖ Більш часті перерви.
- ❖ Застосування методів релаксації, відновлення.
- ❖ Допоміжні системи зв'язку та заміщення.
- ❖ Аудіо / відео.
- ❖ Кольорові орієнтири.

Адаптації середовища

- ❖ Відповідність освітлення, вентиляції, рівня шуму, кольору тощо.
- ❖ Доступність кімнат загального користування функціональним можливостям учнів.
- ❖ Доступність дидактичних та освітніх ресурсів, обладнання.
- ❖ Відповідно до особливостей учнів адаптація меблів.

Адаптації оцінювання

- ❖ Індивідуальне тестування.
- ❖ Комп'ютерне оцінювання .
- ❖ Зменшення кількості завдань для оцінювання.
- ❖ Додатковий час для виконання завдань.
- ❖ За необхідності – функціональна допомога асистента вчителя.
- ❖ Часті перерви.
- ❖ Особливі графічні характеристики оформлення тексту: великий шрифт, виділення жирним, кольорові знаки.

- ❖ Записи, алгоритми.
- ❖ Нагадування завдання.
- ❖ Додаткові системи спілкування.
- ❖ Адаптація умов, місця, оцінювання[17].

Модифікація – трансформує характер подання навчального матеріалу шляхом зміни змісту або складності навчальних завдань. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу, навчального плану або навчальних цілей і завдань для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти [17]. Учень може брати участь в окремих частинах уроку, опанувати частину освітнього матеріалу, виконувати частину завдань. В такому випадку вимагати потрібно від нього відтворення частини матеріалу. Будь-які модифікації попередньо потрібно обговорити з батьками дитини, оскільки модифікація змінить обсяг матеріалу, який засвоїть дитина. І батьки про це повинні знати заздалегідь [18].

6. ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ І УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ, ВРАХУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ

Організація інклюзивної освіти потребує таких умов:

- Адміністрація школи підтримує ідею інклюзії
- Між сім'єю і школою налагоджено активне спілкування і співробітництво
- Вчителі отримали спеціальну підготовку
- Прогрес учня фіксується документально і підтримується
- Однокласники дитини проінформовані про те, що таке аутизм [19].

Для організації уроку потрібно врахувати кілька моментів:

- Всі зайві предмети, які відволікають увагу прибрати
- До уроку готувати матеріали заздалегідь
- Дотримуватися плану уроку
- Використовувати заохочувальні стимули (похвала, улюблена іграшка, цукерка тощо)
- Визначити кінцеву мету і дотримуватися її
- Обов'язково використовувати заохочувальні матеріали.
- Помилки виправляти, але не критикувати
- Вести щоденник для запису результатів дитини [16].

Чому потрібно навчити однокласників дитини з аутизмом

Навчіть дітей:

- вітати свого однокласника
- ділитися з ним іграшками, приймати його в гру
- пропонувати йому допомогу, якщо у нього щось не виходить
- бути доброзичливими, хвалити його і підбадьорювати;
- на власному прикладі показувати йому, як потрібно відповідати і що робити в тих чи інших ситуаціях
- питати його про те, що він робить
- пояснювати свої дії простими і ясними фразами
- бути послідовним [5].

ТЕАССН – це програма, головні ідеї якої: візуальна поступовість, підтримка і прагнення до детальної передбаченості, яку досягають завдяки так званій *структуризації*, що охоплює параметри *часу, простору та діяльності* [16].

Структурування простору може проводитися заздалегідь і стосується оформлення приміщень, додаткових засобів для занять, потрібно зонувати приміщення де буде навчатися дитина з РАС. Це допоможе дитині швидше адаптуватися. Це робоча зона за столом, зона для ліплення, малювання та інших занять, які потребують тактильних маніпуляцій, місце для відпочинку.

Структурування часу потрібне для засвоєння дитиною послідовності подій, які потрібно виконати за відповідний проміжок часу. Це може бути письмовий розклад, фотографії або малюнки, кольорові картинки чи цифри розміщені в потрібному порядку.

Наприклад, на план роботи на уроці прикріплюються цифри з кількістю завдань, які потрібно виконати. Відповідно до виконаних з розкладу зникають цифри виконаного завдання.

Структурування діяльності полягає в тому, щоб підготувати наочні матеріали. Як потрібно робити, коли завершувати? Всі матеріали використовують в одній і тій же послідовності обов'язкової візуальної підтримки [16].

Цілі методики ТЕАССН:

- розвиток самостійності. Розробка індивідуальної програми проводиться з урахуванням рівня розвитку дитини (використовується система візуальних «підказок»);
- допомога в налагодженні контакту з іншими людьми. Увага в програмах ТЕАССН приділяється розвитку комунікативних навичок (спілкування, гри). Учні контактують не тільки з педагогом, а й між собою, для чого розроблені спеціальні групові заняття;
- розвиток шкільних навичок, інтелекту, індивідуальних здібностей дитини. В рамках ТЕАССН-програми існують завдання для відпрацювання навичок письма, читання, рахунку, орієнтуватися в часі, просторі і т. д. ;
- стимулювання навичок, які найчастіше використовуються у повсякденному житті (будинок, дитячий садок, школа). Важливо, щоб нові вміння використовувалися учнем не тільки під час ТЕАССН-занять, а й у всіх інших ситуаціях. Для досягнення цієї мети дуже важлива участь в процесі батьків, які повинні відпрацьовувати з дитиною придбані ним нові навички скрізь;
- розвиток у дитини розуміння власної особистості. Методика ТЕАССН містить в собі завдання, спрямовані на стимулювання емоційних здібностей учня. Такі завдання допомагають дитині не тільки краще розуміти себе, свої відчуття і бажання, а й усвідомлювати, що її бажання не завжди збігаються з бажаннями інших.

Організований простір перетворює навчальний кабінет на упорядковане та передбачуване середовище для дитини з РАС. Сприятливі умови для дитини з РАС полягають у зонуванні кабінету за допомогою відповідних візуальних опор: наклейки, позначки, кольорові стрічки, меблі, фігури, скатертини тощо. Таке зонування дає можливість для дитини краще сприймати та розуміти завдання.

Візуальну підтримку доречно використовувати у вигляді таблиць, схем, розкладів, графіків, дитина з РАС краще сприймає інформацію, краще орієнтується у подіях дня, тижня, уроку, перерви тощо.

Соціальний розвиток теж повинен відбуватися за допомогою візуальних картинок. Правила в картинках допомагають засвоювати соціальні норми і

правила поведінки. Для початку це можуть бути правила такі, як: миття рук, самостійне приймання їжі та користування столовим приладдям, одягання-роздягання, вміння зав'язати шнурки на своєму взутті, готувати домашні завдання тощо.

Мал.5. Правила миття рук

Джерело URL: <https://images.app.goo.gl/rbM5LQZcVLHXw7VY6>

7. ПОРАДИ ЩОДО СПІВПРАЦІ КОМАНДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ООП. ЕМОЦІЙНЕ, СОЦІАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Відповідно до наказу МОН №609 від 08.06.2018р. «Про затвердження примірного Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» та з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП і висновку ІРЦ визначається склад команди психолого-педагогічного супроводу.

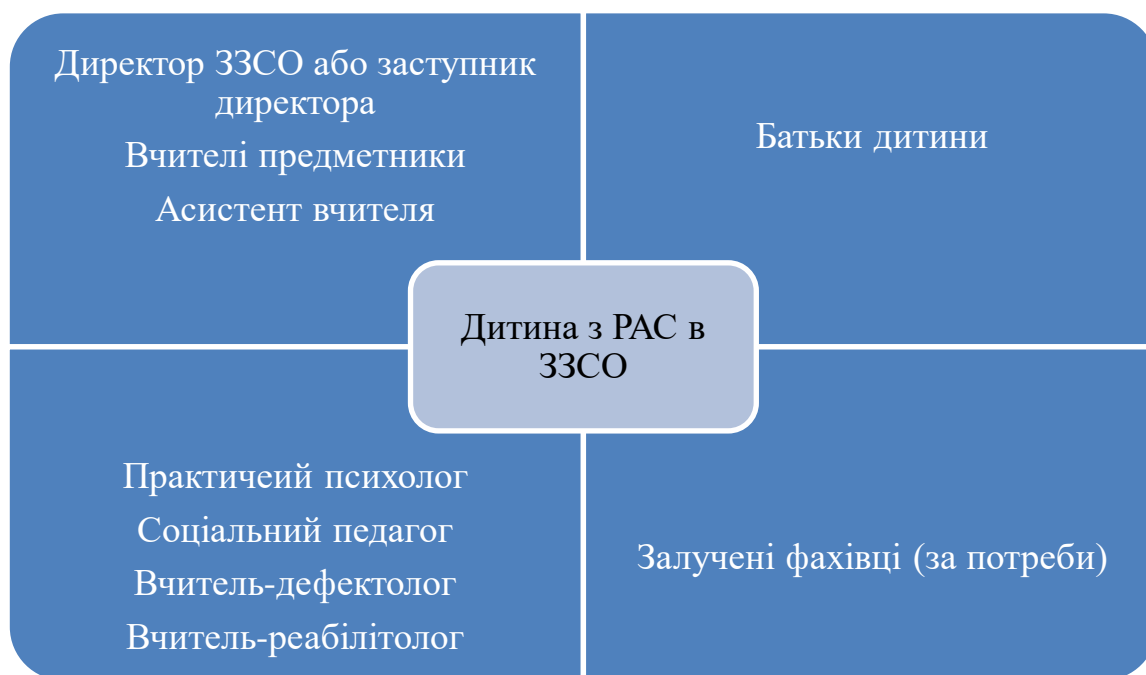
Психолого-педагогічний супровід – це пролонгований процес, спрямований на зменшення кількості дестабілізаційних чинників і формування в дітей адаптивних функцій з метою забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах освітнього закладу [4].

В закладі дошкільної освіти для дитини з розладами аутистичного спектра до складу Команди супроводу входять:

Мал.6. Модель Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з РАС в ЗДО

В закладі загальної середньої освіти для дитини з розладом аутистичного спектра до складу Команди супроводу входять:

Мал.7. Модель Команди психолого-педагогічного супроводу дитини з РАС в ЗССО

Функції команди психолого-педагогічного супроводу

Адміністрація закладу:

- створює, організовує та контролює роботу Команди супроводу;
- для розроблення ІПР назначає відповідального педагогічного працівника;
- для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг залучає фахівців;
- залучає батьків дитини з РАС до розроблення ІПР;
- разом з іншими учасниками Команди супроводу долучається до створення індивідуального навчального плану дитини з РАС;
- відстежує виконання ІПР [20].

Практичний психолог:

- оцінює та вивчає психічний розвиток дитини з РАС;
- психологічно супроводжує дитину з РАС під час освітнього процесу;
- згідно ІПР надає корекційно-розвиткові послуги дитині з РАС;
- надає рекомендації, методичну допомогу, консультує педагогічних працівників закладу освіти у роботі з дитиною з РАС;
- в інклюзивному середовищі проводить просвітницьку роботу щодо формування психологічної готовності в учасників освітнього процесу до взаємодії [20].

Соціальний педагог:

- здійснює соціально-педагогічний патронаж дитини з РАС та її батьків;
- з метою надання допомоги виявляє соціальні проблеми, які потребують негайного вирішення, при потребі направляє до відповідних фахівців;

- здійснює моніторинг соціальних умов розвитку дитини з РАС;
- займається соціалізацією дитини з РАС, адаптує її в новому колективі;
- надає інформацію дитині та її батьків про мережу закладів позашкільної освіти, залучає дитину до участі в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей;
- за допомогою надання рекомендацій учасникам освітнього процесу вводить дитину з РАС в колектив однолітків та формує позитивний мікроклімат в колективі;
- за дорученням представляє інтереси дитини у відповідних службах та органах, захищає її права [20].

Вчитель-дефектолог

(вчитель-логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог)

- згідно ІПР надає корекційно-розвиткові послуги дитині з РАС;
- згідно ІПР проводить моніторинг досягнень у відповідній сфері розвитку дитини;
- надання рекомендацій колегам щодо особливостей організації освітнього процесу, технологій досягнення кінцевих цілей навчання, корекційно-розвиткових цілей визначених в ІПР та застосування адаптацій (модифікацій) надає консультації батькам дитини з РАС [20].

Вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі предметів / вихователь:

- з урахуванням особливостей розвитку та ІПР забезпечує освітній процес дитини з РАС;
- готує інформацію про особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини з РАС, результати виконання дитиною навчальної програми/ освітнього плану, її сильні сторони та потреби для учасників засідання Команди супроводу;
- бере участь у розробці індивідуального навчального плану дитини;
- розробляє в закладі загальної середньої освіти індивідуальну навчальну програму та індивідуального освітнього плану дитини з РАС в закладі дошкільної освіти;
- налагодження мікроклімату в колективі;
- про стан засвоєння навчальної програми/освітнього плану надає інформує батьків дитини з РАС;
- визначає рівень досягнення кінцевих цілей навчання спільно з іншими педагогічними працівниками, передбачених ІПР [20].

Асистент вчителя/вихователя

- веде спостереження за дитиною з метою вивчення її схильностей, індивідуальних особливостей, інтересів та потреб;
- бере участь в організації освітнього процесу дитини з РАС;
- бере участь у розробці ІПР;
- бере участь у підготовці індивідуальної навчальної програми індивідуального навчального плану та / індивідуального освітнього плану (для закладів дошкільної освіти);
- адаптує навчальні матеріали, освітнє середовище відповідно до можливостей та враховуючи індивідуальні особливості розвитку дитини з РАС;

- оцінює разом з вчителем/вихователем рівень досягнень кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР;
- веде спостереження за дитиною та готує інформацію щодо особливостей, потреб та інтересів її для Команди супроводу;
- надає інформацію педагогічним працівникам, батькам про особливості розвитку дитини [20].

Батьки дитини з РАС:

- беруть активну участь у складанні ІПР та роботі Команди супроводу;
- створюють сприятливі умови для виховання, навчання та розвитку дитини;
- надають інформацію про дитину(спосіб навчання, стиль, труднощі у виконання домашніх завдань, успіхи) [20].

Медичний працівник закладу освіти:

- надає інформацію про стан здоров'я дитини та її психофізичні особливості учасникам Команди супроводу;
- за потреби, збирає додаткову інформацію від закладу охорони здоров'я, батьків щодо стану здоров'я дитини [20].

Психолого-педагогічний супровід має такі етапи:

- підготовчий;
- адаптивний;
- повне залучення.

Підготовчий етап

На даному етапі відбувається вивчення ресурсних можливостей освітнього закладу для процесу навчання дитини з РАС. Керівник закладу проводить консультативну роботу з педагогічними колективом, які будуть навчати дитину з РАС. Проводить організаційну роботу щодо освітнього середовища, яке буде відповідати потребам дитини.

Адаптивний етап

На цьому етапі здійснюється робота по створенню команди супроводу. Далі проходить знайомство з дитиною та документацією по її супроводу. Члени команди повинні мати навички ведення супровідної документації, яка дає можливість узгоджено співпрацювати між собою. Також відстежувати динаміку розвитку дитини. На даному етапі першочерговим завдання є розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР).

Повне залучення

Учасники команди супроводу розробляють і використовують дидактичні матеріали, адаптують чи модифікують навчальну програму. Добирають відповідні методи, форми, технології роботи з дитиною з РАС. Ефективність психолого-педагогічного супроводу залежить від злагодженої роботи команди [21].

Кінцевою метою команди психолого-педагогічного супроводу в ЗДО є підготовка дитини з РАС до вступу у заклад загальної середньої освіти із достатнім рівнем загальної та психологічної готовності до навчання. Відповідно для команди супроводу ЗЗСО є підготовка дитини до самостійного життя.

Отже, щоб досягти бажаної мети, усі дорослі, які оточують дитину повинні докласти максимум зусиль, ресурсів, часу для того, щоб дитина стала повноцінним членом суспільства. Командна взаємодія передбачає узгодженість дій фахівців психолого-педагогічного супроводу в інтересах дитини з РАС.

В електронному навчально-методичному кейсі описано основні особливості психофізичного розвитку дитини з розладами аутистичного спектра, описана індивідуальна освітня траєкторія зі слабкими і сильними сторонами дитини з РАС. Надані загальні рекомендації педагогічним працівникам закладів дошкільної та загальної середньої освіти. Висвітлена ключова інформація категорії РАС. Відомості про корекційні програми, які потрібно використовувати при роботі з дитиною з РАС. Описані шляхи підготовки дитини з аутизмом до освітнього процесу та шляхи її соціалізації, особливості здійснення психолого-педагогічного супроводу.

Дитина з РАС потребує спілкування зі здоровими дітьми. Контакт її з нормотиповими дітьми потрібно ретельно готувати дорослим. Але і здорових дітей теж потрібно підготувати до контакту з дитиною з РАС. У колектив потрібно вводити її дуже обережно і поступово, тому що це може призвести до виснаження та перевантаження і посилення симптомів РАС [22].

Існують різні підходи до навчання і корекції дитини з розладами аутистичного спектра. Важливо, щоб у батьків була можливість отримати інформацію про ці підходи та ознайомитися з теоретичними основами та методиками.

8. ОПИС ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ РОБОТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Цегельник Інна Борисівна, вчитель-дефектолог комунальної установи «Інклюзивно – ресурсний центр» Терешківської сільської ради Полтавського району Полтавської області, 15 років працюю з дітьми з ООП.

Працювала вихователем в навчально-виховному комплексі та консультантом комунального закладу «Обласна психолого-медико-педагогічна консультація» Полтавської обласної ради.

В консультації проводила психолого-педагогічне вивчення дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років, як консультант-олігофренопедагог, консуьтувала батьків та педагогів щодо розвитку, виховання та навчання дітей.

Має досвід індивідуальної корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП: з затримкою психічного розвитку, інтелектуальними порушеннями та з складними порушеннями у розвитку (з розладами аутистичного спектру, порушеннями мовлення у поєднанні з інтелектуальними порушеннями, з порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з інтелектуальними порушеннями) дошкільного та шкільного віку. Працювала за напрямками:

- соціалізація та виправлення чи послаблення порушень психофізичного розвитку дитини;
- профілактика ускладнень структури розладу;
- створення умов для розвитку дитини з особливими потребами;
- цілісне формування особистості дитини;
- навчання батьків прийомів організації ігрової та навчальної діяльності дитини, окремих корекційних прийомів та методів.

Дитина Павло, 4 роки. Батьки звернулися зі скаргами, що їх син відрізняється поведінкою від своїх однолітків, не спілкується з оточуючими, не йде на контакт і ніби занурений у власний світ. Медичний діагноз: розлади аутистичного спектру.

В ході психолого-педагогічного вивчення було виявлено складне порушення у розвитку дитини: не сформованість функцій соціальної взаємодії та спілкування у поєднанні з загальним недорозвитком мовлення, когнітивними порушеннями. Наявні стереотипії та польова поведінка.

З батьками проводилися бесіди, консуьтування, анкетування, надана інформація щодо інтернет-ресурсів з цього питання та перелік установ, які надають медичні, соціальні, освітні послуги дітям з даної проблеми.

З дитиною проводились корекційна робота, яка складалася з 2 етапів:

- 1) встановлення емоційного контакту, подолання негативізму у спілкуванні з дорослими, нейтралізація страхів;
- 2) подолання труднощів щодо цілеспрямованої діяльності дитини.

Мета корекційно-розвиткових занять:

- встановити позитивний емоційний контакт;
- використовувати стереотипічну поведінку хлопчика в предметно – практичній діяльності;

- навчити дитину мові почуттів, фіксувати увагу на емоційному стані людей;

- навчити хлопчика фіксувати увагу на предметах та завданнях;
- навчити поведінковому етикету, попереджати наростання негативізму;
- подолання комунікативного бар'єру;
- побутова адаптація, формування навичок самообслуговування;
- розвиток ігрової діяльності;

Під час корекційної роботи використовувались техніки:

- ізотерапія;
- лялькотерапія;
- музична терапія;
- пісочна терапія;
- різні методики та прийоми.

Застосовувала: нейкорекційні та кінезіологічні вправи, тренажер Перекотиполе, балансири, басейн з кульками, які сприяли можливостям стимуляції, міжпівкульній взаємодії та розвитку загальної та дрібної моторики, відчуттю рівноваги, зняттю емоційного напруження.

Використовувались сенсорні ігри, які допомогли дитині краще побачити та розпізнати світ та навчитися відчувати:

- зорові (колір, розмір, форма предметів);
- слухові (звуки, музика);
- тактильні (фактура матеріалу, отвори в іграшках, шнурівки);
- нюхові (запах їжі, природних матеріалів);
- смакові (смак різних продуктів);
- рухові (орієнтація в просторі, рівновага).

Через гру Павло почав передавати позитивні емоції, контактувати та взаємодіяти з оточуючими, користуючись при цьому мовленням.

На сьогодні Павло засвоїв візуальні правила «Стоп», «Спочатку-потім», сидить за партою, чує прості інструкції педагога та намагається виконувати їх; спостерігає за діями дорослого та повторює їх, формуються навички самообслуговування та ігрової діяльності.

Гра дітей з РАС (розладами аутичного спектру), як правило, нефункціональна, несоціалізована, позбавлена сюжету і символічних рис, монотонна, і складається з багаторазово повторюваних маніпуляцій з іграшками (які використовуються не за призначенням) або з неігровими неструктурованими матеріалами (палички, вода, пісок, шматочки тканини, шматки паперу). Тому таких дітей треба вчити грати, починаючи з розвитку предметно-ігрових дій, заснованих на особистісному інтересі дитини до тієї чи іншої іграшки або ситуації. При цьому обов'язково повинні враховуватися ігрові переваги дитини: для заняття – на перших порах береться улюблена або добре знайома дитині іграшка. Дорослий пропонує дитині здійснювати предметно-ігрові дії за наслідуванням, неодноразово повторює їх і супроводжує мовними коментарями. У подальшому дію з іграшкою переводять до сюжетно-відображувальної гри. Для становлення сюжетної гри дітей навчають грати спочатку поряд з партнером, а потім разом зі своїм однолітком. Лише поступово дітей у ході гри

об'єднують в мікрогрупи. Гра дітей в колективі тісно пов'язана з їх уявленнями про взаємини між людьми. Тому необхідно постійно формувати і збагачувати уявлення дітей про роль кожного члена сім'ї, про способи спілкування людей між собою. Гра виховує соціально прийнятні норми взаємин між людьми, навчає підпорядковувати свою поведінку вимогам ситуації і нормам моралі. У ході подальшого навчання ці уявлення збагачуються знаннями дітей про різні професії, про значущість кожної професії для людського суспільства.

Робота з дітьми з РАС починається з найелементарніших завдань:

- вчити дітей спостерігати за предметно-ігровими діями дорослого і відтворювати їх за підтримки дорослого, наслідуючи його дій.

- вчити дітей обігрувати іграшки.

- виховувати у дітей інтерес до виконання предметно-ігрових дій за наслідуванням і показом дій дорослого.

- виховувати у дітей емоційне ставлення до предмету або іграшки, яка обігрується.

- виховувати у дітей інтерес до рухливих ігор.

- вчити дітей брати участь в інсценуваннях епізодів знайомих казок.

- вчити дітей грати поруч, не заважаючи один одному.

Види сенсорних ігор:

з кольором

Малювання фарбами на папері, камінчиках, склі. Це дозволить задіяти не лише зорові відчуття, але й тактильні. Розфарбувати воду і таким чином вивчати кольори. А щоб було ефектніше, додати трохи мила чи шампуню і отримати кольорову піну.

з водою

Вода дуже позитивно впливає на емоційний стан, допомагає розслабитись. Варіантів для ігор є безліч: переливання води по різних посудинах, створення фонтану, поставивши руку під струмінь води, ігри з лійками та інші. А якщо задіяти стіл-ванну і підключити фантазію, то ванна «перетвориться» на озеро, море та й навіть океан.

з крупами та іншими природними матеріалами

Такі ігри чудово розвивають дрібну моторику рук, що допоможе розвитку мови. Створення сенсорних коробок, де будуть задіяні не лише природні матеріали, а й улюблені іграшки дитини. Це можуть бути невеличкі машинки, фігурки з конструктора. Вирізання аплікацій, малювання на манці, піску. Під час заняття з сипучими матеріалами буде зручно використати спеціальний стіл з підсвіткою, який точно зацікавить дитину і скоротить ваш час на прибирання. А можна скористатись і простою картонною коробкою чи мискою.

з світлом і тінями

Використовуючи лампу, ліхтарик чи свічку створимо справжній театр тіней на стіні. За допомогою дзеркала пограємось з сонячними зайчиками. А дзеркальна сфера точно приємно вразить.

рольові ігри

Такі ігри добре розвивають соціальні навички. Граючись, дитина не тільки уявляє себе в іншому образі, а й приміряє на себе інші відчуття та емоції.

У грі можна зробити те, що страшно в реальному світі. Так, копіювання лікаря, продавця, вчителя дозволить адаптуватись до певної ситуації в соціумі. А також допоможе здружитись з іншими дітками, відтворюючи разом, наприклад, казку. Тут в пригоді стане Магнітна дошка та декілька магнітів-звірят. А з будиночком можна розіграти будь яку казку.

рухливі ігри

Стрибки, кидання м'яча, біг, плескіт в долоні. Це все спрямовано на розтяжку, відчуття рівноваги, зміцнення м'язів. Проста зарядка стане цікавішою і веселішою, якщо її робити на сенсорній доріжці. Також можна використовувати різноманітні тренажери, про які згадувалось раніше. Важливо пам'ятати, що під час рухливих ігор потрібно регулювати фізичне навантаження та контролювати зовнішні ознаки втоми.

Якщо ігри будуть супроводжувати ритмічними віршиками-забавлянками чи дитячими піснями, дітям буде веселіше та цікавіше і допоможе привернути їх увагу.

Хваліть дитину за співробітництво й увагу, навіть якщо повністю виконати завдання їй не вдалося. Стежте, щоб на робочому місці не було безладдя й шуму (відстеження факторів, що заважають).

Пам'ятайте про те, що дитині з РАС властива емоційна лабільність, нестійкість. Неадекватне поведження може означати перевтому або замішання, у зв'язку із чим, варто бути гнучкими, уміти полегшити завдання.

Вправи для розвитку функціональних сфер:

- *імітація* (наслідувати ходу тварин, наслідувати різні положення тіла, послідовно наслідувати декільком простим діям, імітувати силу звуку й зміни темпу).

- сприйняття

Тут включені вправи, у яких, у першу чергу, звертається увага на аудіовізуальне сприйняття, і які добре зарекомендували себе в роботі з дітьми різних рівнів розвитку (гра в доміно, послідовно розкласти фігури, читати окремі слова).

- груба моторика

Нижче наведені вправи з розвитку грубої моторики спрямовані в першу чергу на подолання порушення тонуусу, поганий контроль за рівновагою тіла, швидкістю й силою переміщень, загальну незручність, труднощі організації рухів (кинути м'яч через спину, кинути м'яч так, щоб він високо підстрибнув, слонова хода, біг з картоплиною, балансування на балці, біг зі складними перешкодами, ударити биткою по предмету, підвішеному на рівні плечей, пробігти, зображуючи тачку, тягти важкий предмет, перетягання каната, стрибки «Петрушки», стрибки з качалкою, гра в «Класики»).

- дрібна моторика

Розвитку дрібної моторики сприяють, насамперед, вправи, що спонукують до цілеспрямованого використання рук і пальців. Оскільки різні функціональні зони перебувають у взаємодії, тому дані вправи ставлять вимоги до інших функцій: до готовності імітувати, сприймати, володіти тілом, а

особливо до координації руки й ока (загвинтити гайку на болт, вирізати серветку, розвісити білизну на мотузці, закріпити кнопки на корковій дошці)

Представлені тут вправи відповідають наступним цілям:

- контроль і регуляція за рухами рук і пальців.
- самостійне захоплення (хапання рукою);
- цілеспрямоване оперування предметами;
- координоване використання рук.
- *координація рук і очей*

Більшість вправ з розвитку дрібної моторики націлені на те, щоб навчити дитину маніпулювати й правильно поводитись із предметами. Координація очей і рук означає, що ці навички активно взаємодіють із функцією сприйняття. Т. ч. вправи на сприйняття, тонку моторику й координацію рук і очей перебувають у тісному взаємозв'язку.

Наведені вправи відносяться, в основному до двох видів діяльності: малюванню й оперуванню предметами. Перші готують дитину до навчання письму; другі особливо важливі для придбання робочих навичок (вирізати відзначені смужки паперу, вирізати прості малюнки без допомоги, нагвинтити 3 гайки на болти однакового розміру, нагвинтити 3 гайки різного розміру на відповідні болти, шнурівка, обводити за пунктирною лінією великі букви, з'єднати крапки в кола й чотирикутники, з'єднати крапки в діагональні лінії й хрести, намалювати прості геометричні фігури (за допомогою шаблона й без нього), домалювати прості геометричні фігури до предметів, писати різні слова, домалювати відсутні деталі, розташувати на корковій дошці 12 кнопок за зразком, писати цифри, провести лінію по лабіринті, малювати просту фігуру людини без допомоги, малювати предмети однакової категорії)

- *пізнавальна діяльність*

Для розвитку пізнавальної діяльності слід підбирати вправи виходячи із принципу універсальності, можливості застосувати їх для розвитку когнітивних функцій у різних дітей (знайти предмет, відмінний від інших, усвідомити плин доби, скласти фігуру людини, сортувати продукти харчування за їхніми властивостями, упорядкувати картинки, реагувати на питання, орієнтація на аркуші паперу).

- *мовлення*

Для розвитку наступних навичок:

- вимовляти прості звуки;
- говорити односкладові пропозиції
- задавати питання;
- описувати дії;
- робити повідомлення;
- уміти вести бесіду.

Можна використовувати такі вправи:

- назвати 3 прості геометричні фігури (коло, трикутник, квадрат)
- назвати призначення предметів домашнього побуту
- відповідати односкладовими пропозиціями на прості питання щодо

часу, доби

- порахувати без допомоги до 5;
- назвати кольори;
- розповісти з невеликою допомогою про недавно пережиту подію;
- описати без допомоги 4-5 деталей картинки;
- правильно використати слова «учора», «сьогодні», «завтра» ;
- перелічити дні тижня.
- *самообслуговування*

Цей блок містить вправи, які допоможуть аутичним дітям придбати навички, за допомогою яких вони будуть менш залежні від допомоги інших осіб. Найважливішими сферами, у яких повинна бути досягнута самостійність є: прийом їжі; користування туалетом; догляд за тілом; вдягання й роздягання. Відпрацьовування навичок з названих функцій щодо догляду за собою повинно бути включено в щоденне тренування вдома й у ЗДО, школі. Вправи підібрані з урахуванням специфічних особливостей аутичних дітей (швидке вдягання, самостійне готування їжі, користування краном і душем).

- соціальні відносини

Придбання соціальних навичок передбачає засвоєння позитивних або просоціальних зразків поведінки й зниження специфічних аутистичних проявів і інших проблем поведінки.

За допомогою цих вправ досягається розвиток нових навичок і вмінь, які сприяють подальшій соціалізації дитини (виконувати домашню роботу, удосконалювання гри на уяву, «Що мені потрібно?», самостійно малювати, дотримуючись письмових вказівок, відрізняти свої речі від речей інших членів родини, відповідати на телефонний дзвінок, самостійно додержуватися письмових вказівок).

Вправи на ауторелаксацію та саморегуляцію

Вправа «Верба – тополя»

Дитина стоїть і виконує завдання керівника. Їй пропонується розставити ноги на ширину плечей, злегка нахилити корпус, опустити голову, опустити руки вздовж тулуба. Вона – плачуча верба, гілки якої (руки) плавно розгойдує вітерець. Виконуючи це завдання, треба розслабитися.

Потім просять дитину плавно підняти руки вгору, прогнутися, вирівнятися, зробити глибокий вдих. Поставити п'ятки разом і носки нарізно. Тепер вона – струнка, гнучка тополя, яка не боїться ні вітрів, ні бурі – вона сильна і могутня.

Вправа «Дерево»

Дитина стає рівно і натискає п'ятами на підлогу, руки стискає в кулаки, міцно заціпивши зуби. Учитель говорить, звертаючись до нього: „Ти – могутнє міцне дерево, в тебе сильне коріння, й ніяких вітрів ти не боїшся. В складних життєвих ситуаціях, коли на душі важко й хочеться плакати – стань сильним і могутнім „деревом”, скажи собі, що ти сильний, у тебе все вийде, і все буде добре. Це поза впевненої людини”.

Вправа «Обличчя засмагає» (ауторелаксація)

Дитина сидить у зручній позі й затулює очі. Їй пропонується уявити себе відпочиваючою на пекучому літньому пляжі. Сонце своїми променями приємно

пестить обличчя: ось два промінчика розправляють зморшки чола; спускаючись, вони оббігли навколо очей й забралися на кінчик носа; знову піднялися до очей і перестрибнули на щоки, покружляли на них; попестили вуста й підборіддя і побігли далі, пестити інших відпочиваючих.

Пропонується дитині, ледве помітним дотиком кінчиками своїх пальців повторити мандри промінчиків, виконуючи поглажувальні рухи.

Страхотерапія

Малювання на тему «Мій страх» (ізотерапія)

Дитину просять подумати, чого вона найбільше боїться, й намалювати свій страх. Це може бути абстрактний малюнок або зображення конкретного об'єкта страху.

Коли виконання малюнку закінчено, дитина коротко пояснює, чого вона боїться, що вона зобразила. Після цього її просять розірвати аркуш із малюнком на дрібні шматочки й повідомляють, що тепер вона перемогла свій страх, що її тривоги більше не існує.

Малювання з теми «Чарівні люстерка» (ізотерапія)

Дитині пропонується намалювати себе у трьох дзеркалах, але не простих, чарівних: у першому – маленьким та переляканим; у другому – великим та веселим; у третьому – сильним, який нічого не боїться.

Після задаються питання: яка людина найпривабливіша? На кого ти зараз схожий? У яке дзеркало ти частіше дивишся?

Гра «Прогулянка всліпу»

Дитина заплющує очі, а інша людина стає її поводитирем (Будь-який сюжет).

Як правило, у будь-якої дитини є щасливі предмети, які мають значення амулету, талісману. З метою посилення почуття захищеності і безпеки їх треба використовувати. Наприклад, улюбленому олов'яному солдатику можна відвести роль рятувальника, захисника дитини.

Болтушенкова Ніна Пилипівна, асистент учителя Новосанжарського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Новосанжарської селищної ради Полтавської області, стаж педагогічної роботи - 37 років, 2 роки працюю з дітьми з ООП.

Однією з основних проблем дитини з РАС, що потребує розв'язання, є проблема розвитку мовлення. Робота проходила у співпраці з педагогами-предметниками, шкільним психологом, батьками, асистентом учителя та класним керівником.

Було виокремлено такі напрямки:

- заохочення та підтримка використання окремих слів, роз'яснення їх значення;

- розвиток формування комбінацій слів, заохочення давати відповіді на запитання та самому ставити їх;

- використовувати речення з метою отримання відповіді або для спілкування, вираження своїх потреб, бажань або небажань і т.д.

- вивчивши уподобання учня, було запропоновано розповісти (написати) про: домашнього улюбленця, цікаві ігри, популярні страви.

При цьому використовувались різноманітні допоміжні матеріали, щоб полегшити виконання завдання. Наприклад, допоміжні запитання до теми «Домашній улюбленець»:

- чи є у тебе домашній улюбленець?
- яка у нього кличка?
- назви колір тваринки.
- як він тебе зустрічає?
- чи подобається тобі гратися з ним?

Результатом цієї цілеспрямованої роботи стало те, що учень відмовився від жестів, збільшив свій словниковий запас, навчився ставити запитання відповідати на них, використовувати речення у спілкуванні.

Вважаю, що розвитку мовлення учня сприяло те, що він був у середовищі інших дітей, спілкувався з ними.

Зворотньою стороною збільшення словникового запасу є те, що деякі слова почали викликати у нього неспокійний емоційний стан, наприклад, такі слова як «пожежа», «вулкан», «гейзер» та ін.

Доцільно звернути увагу на те, що для учня з РАС існує багато подразників, що призводять до його дискомфорту, тривоги, хвилювання. Це може бути шум, дотики інших, гучний голос, окремі слова. Тому дитина потребує постійного нагляду, допомоги та підтримки.

Дашівська Світлана Олександрівна, соціальний педагог Новосанжарського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Новосанжарської селищної ради Полтавської області, стаж педагогічної роботи – 16 років, 4 роки працюю з дітьми з ООП.

Працює з дитиною з розладом аутистичного спектру учнем 6 класу.

Зміст проблеми, яку вирішували: соціально-побутове орієнтування дитини, проблема самоконтролю та соціалізації.

Методи, способи та засоби, які використовували у роботі: прикладний аналіз поведінки АВА, методика моделювання, стратегія «Навчання з однолітками», структуроване навчання з опорою на візуальну підтримку, методика «Ігровий час», комунікативна система обміну зображеннями, казкотерапія, арт-терапія, ігрова терапія, сендплей (гра з піском).

Найкращі результати отримані при використанні методики сендплей (SandPlay). Пісочна терапія – це спосіб спілкування зі світом і самим собою; спосіб позбавлення внутрішнього напруження, що підвищує впевненість у собі та відкриває нові шляхи розвитку. Запропонований метод дозволяє гармонізувати (упорядкувати) внутрішній душевний хаос за допомогою декількох механізмів: опрацювання ситуацій, що травмують психіку, на символічному рівні, регулювання негативного емоційного досвіду під час творчого самовираження; зміна ставлення до себе, зміцнення довіри до світу. Під час роботи з учнем були поставлені такі завдання – посилити бажання пізнавати щось нове, експериментувати, досліджувати, працювати самостійно, розвивати тактильну чутливість, як основу розвитку «ручного інтелекту» - забезпечити

розвиток пам'яті, уваги, мислення, мовлення та дрібної моторики, удосконалити розвиток предметно-ігрової діяльності та його комунікативних навичок.

Які результати: учень отримував емоційне задоволення, покращився самоконтроль, відбулося опанування відчуття контролю. Хлопчик навчився краще виражати свої думки, відчуття і емоційні переживання, розлади настрою, став відповідальнішим у вчинках і діях та покращив навички позитивної комунікації.

Завжди потрібно орієнтуватися на особистість дитини. Навчитися відчувати найменший дискомфорт учня з яким ви працюєте. Якомога частіше спілкуватися з дитиною, при цьому дотримуватися режиму й ритму її життя, так званих щоденних «ритуалів». Старайтеся забезпечити комфортні умови для занять у класі та індивідуально. А також не перевтомлюйте дитину з РАС, адже ці діти не здатні долати труднощі й через найменшу складність відмовляються від роботи і стають агресивними. У роботі раджу використовувати вище описану методику сендплей, тому що вона дійсно корисна і дієва, ви отримаєте гарні результати.

Кравченко Наталія Іванівна, практичний психолог комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Чорнухинської селищної ради, педагогічний стаж роботи – 11 років, з дитиною з РАС – 1 рік.

Робота з даною дитиною включає сенсомоторну інтеграцію в розвитку особистості, формування розуміння мови, а також комунікативних навичок, розвиток когнітивних процесів.

У своїй практиці для налагодження контакту під час корекційно-відновлювальної роботи, залучаю аутичну дитину до сенсорних ігор. Це надає дитині нові відчуття (зорові, слухові, тактильні, рухові, нюхові та смакові), установлюється емоційний контакт. У використанні різноманітного спектру інноваційних технологій залучаю до співпраці батьків.

Різні види сенсорних ігор передбачають використання інноваційних здоров'язбережувальних технологій:

- *кольоротерапія*. Гра з кольоровими фарбами. Фантазуємо разом з дитиною при змішуванні фарби, отримуючи різні кольори. Розвиваємо зоровий аналізатор, пізнавальні процеси, зокрема уяву, коли червона вода перетворюється на гранатовий або томатний сік, біла – на молоко, помаранчева – на фанту, а чорна – на каву, знайомимо дитину з поняттям розміру.

- *акватерапія та літотерапія*. Ігри з водою та камінцями. Забави з водою, переливання і хлюпання – це улюблене заняття дитини. Розвивають тактильні аналізатори, моторику кистей рук. До того ж, ігри з водою мають терапевтичний ефект.

- *ігри з мильними бульбашками*. Потрібно підготувати дитину до цієї гри. Для цього потрібно навчити дитину дути, сформувати сильний видих.

- *ігри зі світлом* «Сонячний зайчик» і тінню «Ліхтарик».

- *гра з льодом* розвиває тактильні аналізатори, пізнавальні процеси: діти спостерігають, як водичка замерзає – стає холодною і твердою; як лід тоне.

- *ігри з крупами* дуже подобаються дитині. Так, у грі «Попелюшка» малеча концентрує зорову увагу, розвиває дрібну моторику, коли перебирає гречку, горох, квасоллю, рис. На манці малюємо, крупами викладаємо контур зображеного предмета відповідно до лексичної теми «Одяг», «Транспорт», «Тварини» та ін. Занурення рук у гречку, пошук у ній дрібних іграшок розвиває локомоторні функції, викликає позитивні емоції в дитини із розладами аутистичного спектра.

- *тістотерапія* має широкий діапазон застосування у вивченні лексико-граматичних категорій, у формуванні елементарних математичних уявлень, в ознайомленні з оточуючим світом, розвиває моторику.

- *гра зі звуками* у пошуках місця звучання, у гармонійному спілкуванні з природою, гра на дитячих інструментах має на меті розвиток слухового сприйняття.

- *емоційні ігри* з рухами і тактильними відчуттями (тільки слід дочекатися, коли дитина першою виявить ініціативу).

- *казкотерапія*. Прослуховування казок, залучення до драматизації, під час чого дитина поступово залучається до колективної діяльності. Добре стимулює фізичний розвиток і формує сенсорні та психічні здібності метод Монтесорі «10 ігор для розвитку інтелекту».

Таким чином, індивідуальний підхід до проблеми інтеграції дитини з РАС в суспільство має велике значення для розвитку в них соціальних навичок і формування їхньої відносної незалежності.

Провідною формою роботи є психолого-педагогічна корекція. Корекційна робота з дитиною з РАС включає виявлення і розвиток творчих здібностей, розвиток мовлення та комунікативних навичок, а також систематичну роботу з батьками. Корекційно-відновлювальна допомога уможливорює досягнення максимального рівня когнітивного й соціального функціонування, забезпечення можливості існування в соціумі. Ці успіхи часто пов'язані з цілком визначеними ситуаціями, і перенесенням сформованих навичок соціального спілкування на інші ситуації.

Мета корекційно-розвиткових занять реалізується розв'язанням таких завдань:

1. Розвиток сенсорно-перцептивної діяльності і формування еталонних уявлень.

2. Розвиток розумової діяльності (аналітико-синтетичного процесу, порівняння, узагальнення, класифікації) у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком.

3. Розвиток наочно-образного та словесно логічного мислення.

4. Корекційний розвиток вольової сфери (формування уваги, здатності до вольових зусиль, довільної регуляції поведінки).

5. Формування предметно-практичної діяльності (мотиваційного, орієнтовно-операційного і регуляційного компонентів).

6. Розвиток дрібної моторики.

Після проведення серії корекційних занять у дитини з РАС підвищився показник в комунікативній сфері – взаємин з людьми, вербальна та невербальна комунікація, покращилися емоційні реакції, підвищилися когнітивні процеси.

Труднощі роботи з дитиною з РАС пов'язані з тим, що вона використовує для спілкування свою таємну мову, бачить світ по-своєму, особливо. Сприймає себе й оточення по-іншому. Вона живе у таємничому світі безпосереднього сприйняття й так само безпосередньо бачать світ. І обов'язок дорослих — допомогти їй.

Досягнення цих цілей займає досить багато часу, але психологу необхідно мати ніжне, лагідне серце й силу волі.

На перших етапах спілкування з дитиною доцільно використовувати прийоми тісного контакту: можна взяти дитину за руку. Можна обводити рукою дитини різні предмети, нові для нього в шкільному житті і багаторазово повторювати їх назви. Відомо, що у дитини з РАС деформоване відтворення ознак предметів. Знаючи, що такій дитині дуже подобається маніпулювати з предметами, будувати вертикальні вежі, перекладати різні картки з однієї купи в іншу, доцільно проводити заняття на уточнення й закріплення ознак предметів.

Наприклад, дитина грається з муляжами овочів. Психолог повідомляє, що зараз вони будуть збирати врожай, який виростили на городі. Усі маніпуляції діти супроводжують усним поясненням: «Складаємо у кошик цибулю, моркву, огірки, помідори». Обов'язково необхідно завершити гру, «зібравши» весь урожай. Дитині це подобається і вона просить ще декілька разів повторити цей вид роботи, знову і знову наповнити кошик красивими овочами. Повторюючи ці маніпуляції, дитина весь час коментує свої дії, збагачує та уточнює свій словник, використовуючи більше прикметників: «Кладемо червоний помідор, кладемо круглий червоний помідор, кладемо спілий соковитий помідор» тощо. Усі слова психолог промовляє чітко, звертаючи увагу на ті, які дитині важко вимовляти. Подібні заняття покращують мовленнєву активність дитини.

Дитину з РАС необхідно навчати всьому, починаючи з навичок комунікації, допомагати поглиблювати уявлення про навколишній світ. Важливо правильно подати матеріал. Він повинен бути індивідуальним, але тісно пов'язаним з особистими інтересами самих дітей. Дотримання «ритуалів», стереотипної поведінки – своєрідний захист дитини, яка бачить у навколишньому середовищі загрозу для себе, а будь-яка нова форма роботи може викликати істерику в дитини. Головне в роботі з дитиною з РАС – не заглиблюватись у їхній світ, а пристосуватися до того виду діяльності, який доступний дитині, тобто необхідна стратегія пристосування. І в цьому пристосуванні слід увести нові враження для дитини.

Наприклад, дитина під час занять катає по підлозі автомобіль. Я підходжу, торкаюсь до нього рукою і спокійно промовляю: «Ти водій вантажівки. Твій автомобіль везе вантаж – обід для нашої школи. Не барись ніде, бо час годувати дітей у школі, і всі чекають на тебе. Під'їдь до школи, розвантаж свій автомобіль і постав його в гараж. Ти виконав важливу роботу, а тепер повертайся на урок математики, продовжимо нашу роботу на уроці». Але це не означає, що дитина відразу почне виконувати інструкції психолога. Подібний вид роботи вимагає

виняткової чуйності та терпіння. Але такі вправи вчать дитину установлювати послідовний зв'язок подій, розвивати комунікативні здібності.

Наприклад, дівчинка любить стояти біля вікна й дивитися на вулицю. Підходжу, розумію на що спрямований її погляд, входжу в контакт. Промовляю: «За вікном падає сніг, сніг на гілках дерев і кущів. Сніг буває взимку, зима – пора року, коли діти та дорослі катаються на санчатах, лижах і ковзанах. Узимку холодно; коли виходиш на подвір'я, слід одягати теплу шубу, шапку, рукавички, теплі чобітки, тобто зимовий одяг».

Також дітям подобається розривати папір на дрібні частинки. Підкидаємо цей розірваний папір угору – іде дощ. Подмухаємо на нього – дме вітер, холодно, вогко. Так буває восени. Ще раз підкидаємо папір угору – це листопад.

Таким чином, використовуючи звичні стереотипи дитини, додаємо нові враження, поширюємо й уточнюємо уявлення, збагачуємо словник.

Працюючи з дитиною з РАС, необхідно пам'ятати, що у фронтальну роботу вони підключаються з великими труднощами і, щоб не отримати негативної реакції чи агресії, необхідно пам'ятати про стратегію пристосування. Завдання доцільно давати в суворій послідовності, до якої дитина з часом звикає. Наприклад, спочатку читаємо, потім пишемо, потім рахуємо, потім ліпимо. Під час наступного заняття слід починати знову в такій послідовності: читаємо, пишемо, рахуємо, ліпимо. Але тепер додаємо нові елементи (ілюстрації, загадки, прислів'я тощо). Та у жодному разі не робити заняття різними за структурою.

Успіх соціальної адаптації дитини тісно пов'язаний з можливостями координації дій лікаря, батьків, педагогів, психолога. Звісно, що навички самообслуговування діти повинні засвоювати вдома. Але ми стикаємося з реальністю і спостерігаємо жахливу картину, коли дитина не вміє користуватися столовими приборами, не вміє самостійно роздягнутися, взутися, користуватися туалетом тощо. Тому наша робота проходить у тісному зв'язку з батьками. Усі ці побутові навички ми повинні чітко структурувати педагогічно, навчати батьків. Також стає у пригоді домашній досвід батьків.

Наслідком сумісної роботи психолога й батьків є відпрацьовані правила роботи з дитиною з РАС:

- орієнтуватися на особистість дитини.
- обов'язково дотримувати режиму й ритму життя дитини.
- дотримувати щоденних «ритуалів».
- навчитися відчувати найменший дискомфорт дитини.
- якомога частіше спілкуватися з дитиною.
- забезпечити комфортні умови для занять у класі і вдома.
- не перевтомлювати дитину.

Необхідно завжди пам'ятати, що дитина не здатна долати труднощі й через найменші відмовляється від роботи, стає агресивною. Тому з такою дитиною доцільно використовувати тактику непомітної допомоги. Спочатку виконати якесь завдання разом, скласти враження успіху від діяльності, а потім вже направити роботу на формування нових навиків.

Панченко Дмитро Сергійович, практичний психолог комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр №1» Кременчуцької міської ради, стаж педагогічної діяльності – 10 років, стаж роботи з дітьми з ООП – 6 років.

Корекційно-розвиткова робота з дитиною з РАС 6 років. Поведінка дитини була «польовою», некерованою, характеризувалася униканням контакту з дорослим, відсутністю зорового контакту, соціальною неадекватністю вчинків та емоцій, відсутністю елементарних соціально-комунікативних навичок підтримання контакту та ведення діалогу. Логопедичний діагноз – затримка мовленнєвого розвитку II рівня. В мові хлопчика наявні були складні ехолалії, у формі повторення фраз та віршів з мультфільмів.

На початковому етапі роботи основною метою було встановлення контакту з дитиною, формування в неї стереотипу корекційно-розвиткового заняття (робоче місце, необхідність протягом заняття залишатися на одинці з спеціалістом та розв'язувати пізнавальні завдання), розвиток елементарних комунікативних навичок (привітання, прощання, відповідей на прості запитання).

Під час першої зустрічі проводилося анкетування матері дитини. З'ясувалося, що у вільний час дитина любить прослуховувати музику та малювати. Отже контакт з дитиною планувалося встановити за *методом «Дзеркало»*, коли спеціаліст підлаштовувався під інтереси і захоплення дитини. На перших заняттях фоном грала музика із мультфільмів, які любив переглядати хлопчик, а також розмальовки по буквам, цифрам тощо. Часто під час занять була присутня мати. Бесіди з нею, прохання допомогти у складних ситуаціях позитивно відзначалося на відношенні дитини до спеціаліста. Вже на 5-6 занятті дитина почала реагувати на присутність фахівця, виконувати прості інструкції, з цікавістю виконувала завдання з образотворчої діяльності. Далі заняття вже проводилися без присутності матері, але з обов'язковою консультацією після заняття.

Формування стереотипу заняття почалося з виокремлення для дитини в часі і просторі цієї події. Заняття проводилися лише за навчальним робочим місцем дитини. Дитина сідала за робочий стіл, спеціаліст розташовувався поруч, або по діагоналі від неї. Звичайним маленьким дзвоником виокремлювали час заняття. Лунав дзвоник, говорилися прості ритуальні слова: «Розпочався урок. Треба бути уважним, кмітливим та слухняним. Тебе оточують вчитель і мати, підтримка і доброта!» Так і наприкінці заняття: «Урок завершено. Ти був розумним, слухняним та уважним! Молодець!» Також мати дитини застосовувала до неї *методику «Візуальний розклад»*. Напроти власноруч виробленого плакату з днями тижня вона на клейкому папері прикріпляла фотографію фахівця, з яким в цей день буде навчатися дитина. У такий спосіб дитина вже заздалегідь була попереджена про заняття з практичним психологом. В свою чергу, практичний психолог малював у блокноті для дитини малюночки, на яких зображувалася послідовність завдань, які планувалося виконувати під час заняття. Дитина знала, що, наприклад, після виконання *кінезіологічних вправ* на початку заняття, вона виконуватиме вправи на розвиток уваги, пам'яті, логіки, які окрім розвитку її пізнавальної сфери, опосередковано впливали на розвиток

її емоційно-вольової та комунікативної сфери. Візуальний розклад допомагав зняти тривожність дитини з РАС, робив світ для неї більш передбачуваним та структурованим. Також застосування такого підходу допомагало нівелювати опір дитини у разі, коли вона була негативно налаштована на сприймання будь-якої інформації ззовні.

Під час занять виникали ситуації, в яких прослідковувалися негативні стереотипи поведінки дитини. Наприклад, у разі небажання виконувати певну вправу, дитина починала голосно кричати. В таких ситуаціях корисним було формування елементарного вміння відповідати відмовою і просто казати: «Ні!». Для дитини з порушенням аутистичного спектру дуже важливо формувати такі комунікативні вміння, оскільки в інший спосіб не вдається зрозуміти та задовольнити їх потреби. Окрім *комунікативного тренінгу* застосовувалася *методика «Соціальні історії»*. Після виокремлення проблемної поведінки в певній ситуації приймалося рішення про складання історії про таку поведінку. Спеціаліст виготовляв зошит, на сторінках якого у вигляді простих фраз і малюнків зображувалася проблемна поведінка дитини, реакція дорослих на таку поведінку (негативна), а потім пропонувалася поведінка, яка б влаштовувала дорослих і допомагала дитині в майбутньому в інший (конструктивний) спосіб вирішити певну задачу. Методика «Соціальні історії» з успіхом використовується в ситуаціях з небажаною поведінкою дитини, надає можливість дитині подивитися на ситуацію під новим кутом зору, зрозуміла дитині і навчає її соціально-бажаним способам поведінки.

На етапі безпосередньої роботи з дитиною, коли контакт вже було встановлено, використовувалася *метод «Соціальні запитання»*. Це невеличке бліцопитування дитини по заздалегідь заготовленим запитанням на відповідну тему. Наприклад, фахівець опитує дитину про ім'я і прізвище її та рідних, її улюблену страву, напій тощо. Цей метод з успіхом використовувався для формування соціально-комунікативних навичок дитини, розширення її про себе та оточуючий світ. Опитування допомагало проводити наявність предметних *карток Г. Домана*, фотографій тощо. Тобто візуальна підтримка, наочність під час занять має бути застосована постійно.

Наприкінці кожного заняття застосовувався *метод «позитивного підкріплення» (елемент методики АВА-терапія)* – сумісне з дитиною виготовлення поробок, прослуховування улюбленої музики, малювання, ліплення з пластиліну, ігри в розвиткові настільні та комп'ютерні ігри, перегляд мультфільмів тощо, з метою викликати безпосередні позитивні емоції в дитини, які за законами асоціації пов'язувалися із навчанням, педагогічними працівниками. А в майбутньому формувало би позитивне відношення дитини до навчання, занять.

Використання цих методів та прийомів матір'ю, вчителем, практичним психологом допомогло дитині на кінець навчального року змінити програму навчання.

Учень був спроможний кілька секунд підтримувати візуальний контакт на прохання практичного психолога, відповідав на прості запитання про себе й

оточуючий світ, виконував вправи пізнавальної спрямованості для свого віку, виявляв високу пізнавальну мотивацію і задоволення під час уроків та занять.

На кінець року вдалося провести психодіагностичне вивчення рівня інтелектуального розвитку дитини. Виявилось, що коефіцієнт інтелектуального розвитку дитини за тестом інтелекту «Кольорові матриці Равена» – 96 балів – середній.

Отже, комплексна корекційна робота з дитиною з РАС може бути дуже продуктивною за сприятливих умов. Поведінка дитини змінилася на краще, дитина стала більш комунікабельною, розвинутою, але рівень внутрішньої мотивації спілкування суттєво не змінився. Контактність дитини все ще потребує стимуляції з боку дорослих. Як показує подальше спостереження, надалі вона залишається без змін. І все ж таки, незважаючи на мотивацію спілкування, рівень розвитку навичок читання, письма, комунікації змінився на краще. Дитина паралельно із шкільним навчанням почала відвідувати уроки музики і досягла успіхів у грі на фортепіано.

Хабло Ірина Валентинівна, вчитель початкових класів Новосанжарського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Новосанжарської селищної ради Полтавської області, стаж педагогічної роботи – 10 років, 5 років працювала асистентом учителя з дітьми з ООП, працювала 3 роки у початковій школі з дитиною з РАС.

Вчитель надавала підтримку в процесі адаптації учня у колективі, у навчальному процесі, допомагала розвивати сильні сторони учня, залучала до співпраці у колективі, створювала дружні стосунки з однолітками.

У роботі використовувала такі методи та методики як: диференційоване навчання, традиційне інтенсивне навчання, інтерактивний метод, Арт-терапія, метод піскової психотерапії, казкотерапія, методика: «Запам'ятай і розстав крапки», методика: «Стійкість уваги по Рису» тощо.

Під час навчання застосовувала графічні організатори: схеми-«павутинки»; ланцюжки послідовності; дерева сортування; діаграми Вена; матриці; сюжетні карти; «знаємо – дізналися – хочемо дізнатися».

Результати: учень повністю адаптувався у класі, оволодів навичками навчальної діяльності, частково самостійно працює на уроках, виконує завдання поставлені вчителем, йде на контакт з учнями і вчителями. Підтримує дружні стосунки з однолітками.

Для себе зробила висновок, що кожна дитина індивідуальна, до кожної потрібно знайти підхід. Створити умови, щоб учні класу були згуртовані і залучені до спільної роботи, яка буде їх об'єднувати.

Гуляєва Ольга Валентинівна, практичний психолог комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Полтавської міської ради Полтавської області», педагогічний стаж роботи – 9 років, 1,5 роки – з дітьми з ООП. Місце роботи – БО «Зернятко» і ЗЗСО№2 на посаді корекційного педагога (ЦПУ на корекційно-розвитковій зайнятті з учнями).

Дитина з розладом аутистичного спектра. Основні завдання, що були поставлені – розвиток соціально-побутових навичок; уміння правильно мити руки (відпрацювання алгоритму); організація перекусу (накриття столу, приготування бутерброда, охолодження чаю, прибирання посуду), алгоритм поведінки на уроках, у їдальні, на прогулянці.

Розвиток емоційно-вольової сфери учня: розуміння, впізнання та відтворення основних емоцій, визначення власного емоційного стану.

У роботі використовувалися методи прикладного аналізу поведінки, спостереження, підкріплення соціально прийнятої поведінки. Використання альтернативних методів комунікації. Використання арттехнологій, пісочної анімації та сенсорної інтеграції.

Заняття проводилися тільки в очній формі, тому за навчальний рік їх було не так і багато. Але, результати є. Хлопчик опанував усіма цілями, які стосувалися соціально-побутового орієнтування. (Батьки вдома також працювали). Стосовно цілей, які були поставлені для розвитку емоційно-вольової сфери, то зміни прослідковувалися лише в умінні визначати основні емоції на картках чи смайлах. У розумінні власного емоційного стану учень давав відповіді лише з підказками.

Робота із дітьми з РАС дає результати. Але ці результати не швидкі. Формування певної соціальної навички може зайняти досить тривалий проміжок часу. Важливо визначити зону найближчого розвитку для конкретного учня і правильно сформулювати цілі. І звісно, організація і командна робота із іншими фахівцями та батьками.

У процесі роботи були розроблені рекомендації для вчителів, як працюють з дітьми з ООП, та рекомендації для інших працівників школи щодо взаємодії з дитиною з РАС.

Шляхи досягнення включеності дитини з РАС на уроці:

- впевнитися, що поставлені цілі відповідають рівню розвитку дитини з РАС;
- використовувати конкретні приклади, щоб допомогти дитині об'єднати новий матеріал із уже набутими знаннями;
- ставити більше питань;
- ходити по класу та надавати зворотній зв'язок/підкріплення;
- підтримувати енергетичний темп пояснення;
- ілюструвати матеріал короткими історіями;
- попросити дітей відповідати хором;
- пов'язувати навчальний матеріал із повсякденним життям;
- надавати чіткі та лаконічні інструкції. Впевнитися, що їх зрозуміли;
- використовувати діяльність, яка викликає цікавість;
- надавати дитині право вибору;
- використовувати гру;
- використовувати мультимедійні технології для передачі знань;
- заохочувати «мозковий штурм»;
- включити в уроки елементи музики та малювання;
- давати можливість більше працюють руками;
- використовувати жести;

- запрошувати дитину відповідати біля дошки;
- використовувати роботу в парі: діти дають одну відповідь на двох;
- часто нагадуйте учням про поведінкові очікування;
- використовуйте похвалу значно частіше, ніж критику;
- надихайте дитину.

Що порібно знати працівникам школи для кращої взаємодії з дитиною з РАС (бібліотекарів, працівників їдальні, охоронців, прибиральниць, тощо):

- пам'ятайте, що саме ви відіграєте важливу роль у формуванні соціально-побутових навичок в природних умовах. Дитині необхідно навчитися вітатися при вході в школу з охоронцем, замовляти/купувати обіди в шкільній їдальні, брати книжки та працювати у бібліотеці і т.д.;
- дитина з РАС соціально вразлива, тому може бути об'єктом булінгу. Якщо ви стали свідком таких ситуацій, повідомте про це вчителя;
- дитина з РАС може реагувати на деякі ситуації незвичним чином. Пам'ятайте, що у дитини можуть бути труднощі у спілкуванні, тому докладіть максимум зусиль, щоб розібратися в ситуації до кінця. Не поспішайте з висновками! ;
- будьте прикладом правильної соціальної поведінки для дитини з РАС. Вітайте на ім'я, підтримуйте розмову, коли це можливо;
- будьте готові чекати на відповідь. І не важливо, чи вона буде у вигляді слова, жесту чи картки;
- при спілкуванні з дитиною з РАС використовуйте прості та короткі речення.

Якщо у вас виникли труднощі зі спілкуванням чи поведінкою дитини, зверніться до вчителя.

Використані джерела

1. Сухіна І., Риндер І., Скрипник Т. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посібник / І. Сухіна І. Риндер, Т. Скрипник / за ред. Сухіної І.В. – Київ-Чернівці: «Букрек», 2017. – 192 с.
2. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н.М. Дятленко, Н.З. Софій, О.В. Мартинчук, Ю.М. Найда, під заг. ред. М.Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.
3. Дитина з аутизмом у закладі освіти: методичні рекомендації / Автори: Скрипник Т, Супрун Г./ Рецензенти: Рибалко В.В., Литовченко О.В. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 16 с. URL: <https://qps.ru/FEr1K> (дата звернення жовтень 2020 р.)
4. Тарасун В. В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом / В. В. Тарасун, Г. М. Хворова. – Київ: Науковий світ, 2004. – 100 с.
5. Порошенко М. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Марина Порошенко – Київ, ТОВ «Видавничий дім. – 2018. – 252 с. – URL: <http://surl.li/uetm> (дата звернення жовтень 2020 р.)
6. Чоп Л. Поради батькам дітей з аутизмом [Електронний ресурс] / Лариса Чоп – URL: <https://qps.ru/KDIp2> (дата звернення жовтень 2020 р.)
7. 19. Christine Reeve [Електронний ресурс] – URL: <https://qps.ru/9fmla> (дата звернення жовтень 2020 р.)
8. Підлесецька Л. Синопис діагностичних критеріїв DSM-V та протоколів NICE для діагностики та лікування основних психічних розладів у дітей та підлітків [Synopsis diagnostic criteria for DSM-V and protocols for the diagnosis and treatment of mental disorders in childre / пер. з англ., упор. та наук. ред. Леся Підлесецька. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2014. – 112 с. – (Серія «Психологія. Психіатрія. Психотерапія).
9. Зелена Я. Діагноз країни: що таке аутизм і як із ним живуть 6259 українських дітей [Електронний ресурс] / Яна Зелена – URL: <https://qps.ru/slMT2/> (дата звернення жовтень 2020 р.)
10. Павелків Р.В. Вікова психологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
11. Сайт інклюзивна освіта. [Електронний ресурс] – URL: <https://qps.ru/ku5hs> (дата звернення жовтень 2020 р.)

12. Розенова М. Молодший школяр: психологічні основи навчання та виховання [Електронний ресурс] / М. Розенова // Освіта UA. – 2008. – URL: <https://qps.ru/zm0O3> (дата звернення жовтень 2020 р.)

13. Шоплер Є. Поддержка аутичных и отстающих в развитии детей (0-6 лет): Сборник упражнений для специалистов и родителей по программе TEACCH / Є. Шоплер, М. Ланзинд, Л. Ватерс. – Минск: БелАПДИ "Открытые двери ", 1997. – 195 с. – URL: <https://qps.ru/Qj51N> (дата звернення жовтень 2020 р.)

14. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол.: авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін.. За заг.ред. Даниленко Л.І., – К.: 2007. – 128с.

15. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / Наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник – URL: <https://qps.ru/RhDm8> (дата звернення жовтень 2020 р.)

16. Vianne Timmons. *The Inclusionary Practices for Children with Autism Spectrum Disorders* / Vianne Timmons, PhD Marlene Breitenbach, MEd, BCBA Melissa MacIsaac, MEd(c) / Autism Society of America, 2004 . – 76 с.(Переводчик: Татьяна Скрипко Редакторы: Анна Нуруллина, Марина Лелюхина). URL: <https://qps.ru/AilzP> (дата звернення жовтень 2020 р.)

17. Софій Н.З.Спільне вкладання в інклюзивному класі: метод.матеріали [Електронний ресурс] / Укладач Софій Н.З. – Київ, ТОВ «Видавничий дім. – 2015. – 70 с. – URL: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/281/> (дата звернення жовтень 2020 р.)

18. Софій Н.З. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н.З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 66с.

19. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс]. – 2017. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення жовтень 2020 р.)

20. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти [Електронний ресурс] // Наказ

Міністерства освіти і науки України №609 від 08.06.2018 року – URL: <https://qps.ru/АруОС> (дата звернення жовтень 2020 р.)

21. Скрипник Т. Технологія психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посібник [Електронний ресурс] / Укладач Тетяна Скрипник – Київ, ТОВ «Видавничий дім. – 2015 – 56 с. – URL: <https://qps.ru/eUY3j> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Рекомендована література

1. Скрипник Т. Освіта дітей з аутизмом: від міфу до реальності: навчально-наочний посібник. [Електронний ресурс] / Тетяна Скрипник – К.: «Гнозіс». – 2014. – с. 26 – URL: <https://qps.ru/OiCtD> (дата звернення жовтень 2020 р.)
2. Четверікова Н. В. Інклюзивне навчання в ЗДО / Н. В. Четверікова. – Київ: «Видавнича група «Шкільний світ» упоряд. Шаповал Т.А., 2018. – 18 с.
3. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н.М. Дятленко, Н.З. Софій, О.В. Мартинчук, Ю.М. Найда, під заг. ред. М.Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.
4. Воскресенская С.А., Козловская Г.В., Симашкова Н.В., Голубева Н.И., Иванов М.В. Нарушения игровой деятельности у детей с расстройствами аутистического спектра. // Психиатрия и психофармакторapia. – 2016. Том 18 № 5.
5. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. Ред. Софій Н.З. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 76 с.
6. Спільне викладання в інклюзивному класі: мето. Матеріали. /Укладач Софій Н.З. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 70 с.
7. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. Упорядників: Патрикеева О.О., Софій Н.З., Луценко І.П. Під заг.ред. Шишкарєнко В.І. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2013. – 96 с.
8. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. Упорядників: Патрикеева О.О., Дятленко Н.М., Софій Н.З., Найда Ю.М. Під заг.ред. Шишкарєнко В.І., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2013. – 100 с.
9. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. – 300 с. – URL: <https://qps.ru/Eq96D> (дата звернення жовтень 2020 р.)
10. Коваль-Зайцев А.А. Клинико-психологический подход к реабилитации детей с расстройствами аутистического спектра с учетом вида когнитивного дизонтогенеза. Психиатрия, 2018, № 78.
11. Шульженко Д. Аутизм – не вирок. / Д. Шульженко. – Львів: Кальварія, 2010. – 224 с

12. Волошин О. Психолого-педагогічний супровід дітей із розладами спектра аутизму в умовах інклюзії / Волошин Оксана // Дефектолог. – 2013. – № 12. – С. 11–14.

13. Островська К. Особливості абілітації дітей з аутизмом та їх родин [Електронний ресурс] / К. Островська, М. Химко, Ю. Кудрявцева – Львів, «Тріада плюс». – 2007. – URL: <https://qps.ru/OfGhj>. (дата звернення жовтень 2020 р.)

14. Корисні посилання Порадник учителям осіб з аутизмом [Електронний ресурс] // Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти – URL: <https://qps.ru/PKF57> (дата звернення жовтень 2020 р.)

15. Специфіка роботи з дітьми з аутичними розладами / [укл.: Л.О. Прядко, Н.О. Калюжна]. – Суми : НВВ Сумського ОІППО. – 2016. – 52 с.

16. Гаяш О. Аутизм. Рекомендації батькам дитини, що страждає на аутизм [Електронний ресурс] / Оксана Гаяш // Дивокрай – URL: <https://qps.ru/wnLqv> (дата звернення жовтень 2020 р.)

17. Про дошкільну освіту: Закон України від 16.07.2019 р. № 2628-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259. [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.help/law/2628-III>.(дата звернення жовтень 2020 р.)

Основні нормативні документи щодо організації інклюзивного навчання

Закони України

Закон України від 05.06.2014р. №1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Закон України від 23.05.2017р. № 2053-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг». URL <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту» (ст. 19,20). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанови Кабінету Міністрів України

Постанова КМУ від 15.08.2011р. №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 18.07.2012 р. № 635 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2012-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 08.07.2015 р. № 479 «Про внесення змін у додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2015-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 29.07.2015р. №531 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2015-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 29.07.2015р. №530 «Про внесення змін до Положення про дошкільний навчальний заклад». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 14.02.2017 р. №88 “Про порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами”. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 12.07.2017 р. №545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 09.08.2017 р. № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 15.11.2017 р. № 863 “Про внесення змін до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами”. URL:http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP170863.html (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 14.02.2018 р. №72 “Про внесення змін у додаток до постанови КМУ від 25 серпня 2004 р. №1096”. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2018-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 21.02.2018 р. №88 “Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році”. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2018-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 22.08.2018 р. №617 «Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Постанова КМУ від 22.08.2018 р. № 615 «Про затвердження Порядку використання у 2018 році коштів, передбачених у державному бюджеті на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». URL:<https://qps.ru/OBND0> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Накази МОН України

Наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». URL:http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 06.12.2010 р. № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ Держспоживстандарт від 28.07.2010 р. № 327 (доповнено Класифікатор професій посадою асистента вчителя інклюзивного навчання). URL:https://hrliga.com/docs/327_KP.htm (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН та МОЗ України від 06.02.2015 р. №104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 31.12.2015 р. № 1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі». URL:<http://don.od.ua/wp-content/uploads/2016/02/nmo-14361.pdf> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 20.05.2016 р. № 544 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 04 листопада 2010 року № 1055». URL:<https://qps.ru/vpwE4> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 26.09.2016 р. №1148 «Про надання грифів Міністерства освіти і науки України навчальній літературі для дітей з особливими освітніми потребами». URL: <https://qps.ru/W7baS> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 04.04.2017 р. № 527 “Про видання навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами у 2017 році”. URL:<http://old.mon.gov.ua/files/normative/2017-04-06/7273/nmo-527.pdf> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 01.02.2018 р. № 90 “Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 грудня 2010 року № 1205”. http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/RE31678.html (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 22.03.2018 р. №271 “Про затвердження Примірною переліку корекційних засобів навчання та реабілітаційного

обладнання для спеціальних закладів освіти". URL: <https://qps.ru/axD5o> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 23.04.2018 р. №414, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11 травня 2018 р. за №582/32034 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-18> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05. 2018 р. №447 «Про затвердження Примірного переліку обладнання для оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсного центру». URL: <https://qps.ru/tI4Lg> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 26.07.2018 р. №814 "Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами". URL: <https://qps.ru/1ogQN> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 16.08. 2018 р. № 917 «Про внесення змін у додатки до наказу МОН України від 26.07. 2018 р. №814». URL: <https://qps.ru/vQIpn> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 26.07.2018 р. №816 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1 класів з інтелектуальними порушеннями». URL: <https://qps.ru/7UldL> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 25.06.2018 р. №693 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I ступеня для дітей з особливими освітніми потребами». URL: <https://qps.ru/IBPyf> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 12.06.2018 р. № 627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами». URL: <https://qps.ru/21cQF>

Наказ МОН України від 26.07.2018 р. №815 "Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 р. № 627". URL: <https://qps.ru/yqbmB> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 26.07.2018 р. №813 "Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами". URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61480/ (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 21.06.2018 р. №668 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами». URL: <https://qps.ru/y1Arh> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ МОН України від 08.06.2018 р. №609 «Про затвердження Примірнього положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <https://qps.ru/bNUw3> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Наказ Міністерства Соціальної політики України від 23.06.2020 р. №429 «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг». URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/RE34926.html (дата звернення жовтень 2020 р.)

Листи МОН України

Лист МОНмолодьспорту України від 18.05.2012 р. №1/9-384 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/ (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист МОНмолодьспорту України від 02.01.13 р. №1/9-1 «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання». URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/33692/ (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист МОНмолодьспорту України від 26.07.12 р. №1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання». URL: <https://qps.ru/KaPEr> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист МОНмолодьспорту України від 25.09.12 р. № 1/9-675 «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя». URL: <https://qps.ru/bPYnq> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист МОН України від 13.08.2014 р. №1/9-414 «Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів».

Лист МОН України від 12.10.15 р. № 1/9-487 «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах». URL: <https://qps.ru/1yOEv/> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист МОН України від 09.06.2016 р. №1/9-293 «Про доступність дітей з особливими потребами до опорних навчальних закладів». URL: <https://qps.ru/gUMFV> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист МОН України від 29.11.2017 р. № 1/9-639 «Щодо Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». URL: <https://qps.ru/agSrh> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист-роз'яснення МОН України від 05.02.2018 р. №2.5.-281 «Роз'яснення щодо тривалості уроків в інклюзивних класах та функціональних обов'язків асистента учителя. URL: <https://qps.ru/DykfT> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України від 05.02.2018 р. №2.5-281 «Про надання роз'яснення стосовно тривалості уроків в інклюзивних класах, функціональних обов'язків асистента вчителя». URL: <https://qps.ru/ocwSj> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Лист МОН України від 06.08.2018 р. №1/9-485 «Організаційно-методичні засади освітнього процесу у спеціальних закладах освіти у 2018/2019 навчальному році». URL: <https://qps.ru/NE7wo> (дата звернення жовтень 2020 р.)

Глосарій

1. Адаптація – змінює характер презентації матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптації [17, с. 45].

2. Аутизм – це загальний розлад розвитку, що має неврологічну природу, і характеризується такими групами порушень, як: стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії; обмежені повторювані дії, інтереси, діяльність [1, с. 4].

3. Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії зі здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів [19].

4. Індивідуальна навчальна програма – документ (частина ППР), який окреслює коло знань, умінь та навичок, що підлягають засвоєнню з кожного окремого навчального предмета у процесі навчання у закладі загальної середньої освіти з метою реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами [20].

5. Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план [19].

6. Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання [19].

7. Індивідуальний освітній план – документ (частина ППР), що визначає послідовність, форму і темп засвоєння дитиною з особливими освітніми потребами у закладі дошкільної освіти компонентів освітньої програми з метою реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії [20].

8. Інклюзивна освіта – термін, який використовується для опису процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах [17, с. 45].

9. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. [19].

10. Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [19].

11. Корекційно-розвивальна робота – організація психолого-педагогічних заходів з метою подолання порушень у психофізичному розвитку та поведінці тієї чи іншої особи [21, с. 51].

12. Модифікація – трансформує характер представлення навчального матеріалу шляхом зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація навчального плану та/або навчальних цілей і завдань, розроблених для конкретної дитини [17, с. 45].

13. Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [19].

14. Психолого-педагогічний супровід – це пролонгований процес, спрямований на попередження виникненню у дітей з особливими освітніми потребами дестабілізаційних чинників, формування їхніх адаптивних функцій, забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах освітнього закладу [21, с. 7].

15. Розлади аутистичного спектра – це порушення розвитку, які маніфестуються у ранньому віці та проявляються у наявності труднощів взаємодії та комунікації, стереотипної поведінки та інтересів [8, с. 7].

Навчально-методичне видання

**Моделювання інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми
потребами: розлад аутистичного спектра**

Електронний навчально-методичний кейс

Упорядник: Т.М. Холодова

Відповідальний за випуск: Т.М. Холодова

Комп'ютерна верстка: Т.М. Холодова

Оформлення обкладинки: А.В. Дружиніна

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ім. М.В. Остроградського

Кафедра педагогічної майстерності та інклюзивної освіти

Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти

Редакційно-видавничий відділ ПОІППО
36029, м. Полтава, вул. Соборності, 64 ж
тел. (0532)-56-38-52 E-mail: root@pei.poltava.ua

Розміщено на сайті ПОІППО ім. М. В. Остроградського
<http://poippo.pl.ua/nml/elektronni-vydannia-poippo>